Міністерство освіти і науки України

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філологічний факультет

Катедра української мови імени

проф. Івана Ковалика

ВНУТРІШНЬОПРИСЛІВНИКОВЕ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЛОВОТВІРНА СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА

Магістерська робота

студентки ІІ курсу групи ФЛУм-21с

спеціалізації 035.01 Українська мова та література

(освітня програма “Українська мова та література”)

денної форми здобуття освіти

Кіндратів Юлії Анатоліївни

Науковий керівник – к.ф.н. доц. Кузьма І. Т

Львів- 2024

ВСТУП

Важливе місце в сучасній українській мові займає один із розділів мовознавства – дериватологія, вивчення якої відбувається двома шляхами: основоцентричним та афіксоцентричним. Упродовж тривалого часу мовознавці акцентували на форманті – як основному в деривaційному акті. Однак, як відомо, структурно-семантичну похідність слова формує не лише формант, а й твірна основа, характеристика якої зводилась тільки "до вказівки на її частиномовну належність".[1] Власне такий підхід не давав повного уявлення про словотвірну систему.

Становлення та розвиток основоцентризму припав на кінець 50-х - початок 60-х років, коли фокус уваги дослідників змістився з словотворчого афікса на твірну основу, як чинник типології.

На думку В. В. Ґрещука, саме "комплексний підхід до словотвору", тобто урахування «…співдії формально-семантичних особливостей твірної основи й форманта…"[2] дозволяє нам глибше дослідити словотвірну систему мови, її структуру та закономірності функціонування.

На сьогоднішній день існує ряд досліджень, що виконані у напрямі основоцентризму. У працях вивчалась словотворча спроможність певних класів лексики "на гніздовому рівні" (М. І. Голянич – гнізда коренів зі значенням говоріння, М. П. Лесюк – зі значенням руху, Г. Я. Василевич – зі значенням мислення, Н. Я. Тишківська – зі значенням почуттів) та "на рівні словотвірних парадигм"[3] (прикметники – В. В. Ґрещук, іменники – З. О. Ва-

[1] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 6.

[2] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 7.

[3] Папідзе Н. В. Сутність дослідження деривaційного потенціалу слів у межах словотвірних парадигм та словотвірних гнізд : теоретичний аспект / Н. В. Папідзе // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія : Філологічна. – 2014. – Вип. 49. – С. 95

люх, О. Д. Микитин, Р. О. Бачкур, О. А. Скварок, дієслова – І. Ф. Джочка, Н. М. Пославська, Р. В. Познанський).

У нашій розвідці зосереджена увага на прислівниках, що є важливими елементами словотвірної системи сучасної української літературної мови. Частково питання деривaційної структури первинних і вторинних прислівників цікавило таких мовознавців: С. П. Бевзенко, О. Т. Волох, М. А. Жовтобрюх, В. В. Німчук, І. Й. Ощипко, Ю. О. Комлик, М. В. Галюк, Г. І. Гримашевич та ін. Проте не виявлено праць, де б окремим предметом аналізу виступало внутрішньоприслівникове словотворення.

Актуальність обраної теми зумовлена недостатністю вивчення прислівника, як твірної бази, а відповідно і внутрішньоприслівникового словотворення, тому потребою сучасної основоцентричної дериватології є дослідження семантико-структурних зв'язків між твірними прислівниками та їхньою адвербіальною словотвірною парадигмою.

Новизна роботи полягає у системному дослідженні семантико-структурних особливостей первісних прислівників, які проявляють словотвірний потенціал при творенні похідних прислівників.

Методологічною базою для роботи стали праці І. І. Ковалика про корінь і твірну базу, Василя Ґрещука про концепцію основоцентричної дериватології та її плани, Степана Бевзенка про історичний словотвір прислівника, Ірини Ощипко, Івана Чаплі.

На основі концепцій згаданих мовознавців постала **мета:** описати основні семантико-структурні особливості первісних прислівників та їхніх адвербіальних похідних у межах словотвірної парадигми (тобто на першому ступені похідності). Відповідно до теорії діахронії та синхронії дериватології, до відомих етимологічних досліджень прислівника, первісні прислівники не піддаються словотвірному аналізові в сучасній українській мові, а цікавлять нас як твірні слова, хоча мають етимологічну похідність.

Мета передбачає такі **завдання:**

- опрацювати літературу, присвячену вивченню основоцентричного підходу у словотворі;
- звернути уваги на праці, що стосуються дослідження прислівників сучасної української мови, прислівника в історії мови, етимології прислівників;

-зібрати лексичний матеріал та укласти словотвірні пари (парадигми);

- розкрити лексичну семантику твірних і похідних;
- подати словотвірну структуру;
- висвітлити словотвірну семантику похідних;
- згрупувати за словотвірними значеннями;
- з'ясувати частотність за ГРАКом;
- здійснити аналіз похідних прислівників у словотвірних парадигмах з вершинами первісних прислівників;
- для виразнішого виявлення словотвірної продуктивності у додатках буде запропонована структура словотвірних гнізд з вершинами первісних прислівників.

Об'єктом дослідження є первісні прислівники та їхні адвербіальні похідні першого ступеня в сучасній українській мові.

Предмет дослідження – словотворча продуктивність та структурно-семантична характеристика словотвірних парадигм первісних прислівників у сучасній українській мові.

Методи дослідження – описовий метод, метод семантико-структурного аналізу, елементи етимологічного аналізу, метод синтезу.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає у потребі узагальнити, систематизувати і втілити основоцентричний підхід у дериватології на матеріалі прислівника.

Основну джерельну базу становить:

- “Словник української мови” – СУМ, у 11-ти томах за ред. І. К. Білодіда (К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1-11),
- Генеральним регіонально анотованим корпусом української мови - ГРАК
- Етимологічний словник української мови – ЕСУМ в 7-ми томах за ред. Мельничука (К.: Наукова думка, 1982-2012. Т. 1-6).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків і списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ВНУТРІШНЬОПРИСЛІВНИКОВОГО СЛОВОТВОРЕННЯ

У пошуках методів для аналізу словотвірної системи лінгвісти довгий час значну увагу приділяли дослідженню афіксальних елементів. Акцентування на твірній базі лиш зрідка потрапляло до фокусу уваги науковців. Основоположником дериватології вважають професора Івана Ковалика. Саме він акцентував на необхідності виокремлення науки про словотвір окрему лінгвістичну дисципліну із "чітко визначеним окремим спеціальним предметом дослідження, системою наукових понять і термінів та властивими їм принципами й методами дослідження".[4]

Заглибившись у основи дериватології розуміємо, що такий підхід є плаский та однобокий. Адже для глибшого розуміння важливо враховувати як твірну базу, так і словотворчий формант. Власне тому ця тема є надзвичайно перспективною. У розвідці ми зупиняємось на позиції Івана Ковалика, який ще в 50-60 роках ХХ століття наголошував, що потрібно рівноцінно сприймати твірну базу та словотворчі форманти у словотворчому процесі. [5]

1.1. Основоцентризм у дериватології.

Монографія Василя Ґрещука "Український відприкметниковий словотвір" є першою працею, де були розкриті теоретичні питання з основоцентричного підходу у дериватології, тому цього сучасного мовознавця вважають зачинателем основоцентризму у вивченні словотвору.

Дослідження, що проводились ще в середині 70-их років частково висвітлювали цю концепцію. Керівником написаних в той час кандидатських дисертацій був Іван Ковалик. Зокрема: Йдеться про праці В. І. Верещака про "словотвірні гнізда коренів слів певних структурних типів", з повноголоссям -

[4] Ципердюк О. Д. Словотвірна парадигма в системі комплексних словотвірних одиниць : курс лекцій / Оксана Ципердюк. – Івано-Франківськ. – 2014. – С. 28-29.

[5] Ковалик І. І. Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах / І. І. Ковалик. – Львів, 1964.

оро-, семантичних із значенням мислення (Г. Я. Василевич), руху (Н. П. Лесюк) та мовлення (М. І. Голянич). [6]

На думку автора монографії " Нариси з основоцентричної дериватології " В. Ґрещука слід зазначити, що структуру похідного слова – як основної одиниці словотвору утворює не тільки словотворчий елемент, що є "найбільш помітним диференційованим виразником у словотворчому акті трансформації однієї лексичної одиниці в іншу"[7], а й твірна основа, "роль якої в деривaційному акті не менша, ніж словотворчого форманта"[8]. Власне, саме вона і сприяє усьому словотворчому процесу, адже є важливим семантичним та структурним центром.

В. В Ґрещук уважає, що " специфіка похідного слова … як бінарної одиниці, що включає твірну основу і словотворчий формант, не дозоляє обмежитися аналізом ролі в деривaційних процесах лише формуючої частини, нехтуючи базовою, оскільки такий аспект аналізу залишає поза увагою реальну взаємодію одиниць словотвірної системи, зокрема, фактичні засади номінації, що ґрунтуються, поряд з іншими чинниками, і на категоріальній семантиці твірних основ відповідних лексико-граматичних класів слів" [9]. Тому акцентує на твірній основі як типологізувальному чиннику, що заклав підґрунтя основоцентричного підходу. Це допоможе з'ясувати внесок "кожного лексико-граматичного класу твірних слів, а в їх межах дрібніших формально-семантичних груп у формуванні й структуруванні словотвірної системи"[10]. Налаштувати "до актуалізації низки теоретичних і практичних проблем"[11], які залишились поза увагою дослідників традиційного підходу. Забезпечить "комплексну всебічну характеристику системи словотвору в усій

[6] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 23- 24.

[7] Там само. – С. 6.

[8] Там само. – С. 6.

[9] Ґрещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 7.

[10] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 8.

[11] Там само. – С. 7.

її складності", створить "передумови для спрямування деривaційних студій у річище сучасних науково-лінгвістичних парадигм" [12].

Також основоцентричний підхід, як стверджує В. В. Ґрещук, сприятиме з'ясуванню "окремих проблем пізнавальної діяльності людини", так як твірна основа може фіксувати "ономасіологічну ознаку" [13]. На основі цієї ознаки здійснюється "кожен акт утворення нового найменування", а це дає можливість встановити, "за якими параметрами відбувається виділення предметів, осіб, явищ із класу однорідних" [14].

Також важливим елементом у дослідженні є виділення специфічної одиниці класифікації й опису деривaційного матеріалу. Власне, на думку Ґрещука цим елементом є словотвірна парадигма.

Поняття словотвірної парадигми в теорії словотвору є найбільш «молодим». Ширше розуміння цього поняття розглядається в процесі розвитку основоцентричного підходу. Під словотвірної парадигмою мали на увазі "набір похідних від однієї твірної основи на одному ступені творення", тобто це була "множина дериватів, безпосередньо мотивованих одним твірним словом" [15]. Вище згаданий дослідник вважає, що словотвірна парадигма, виступає засобом виявлення способів словотвору і словотворчих ресурсів у їхніх взаємозв'язках і їхній взаємодії, за допомогою яких у дериватах від різних структурно-семантичних класів слів актуалізуються властиві їм семантичні континууми [16].

Особливість словотвірної парадигми формують частиномовна належність твірного слова і похідних слів, словотвірні значення похідних у межах певної частиномовної зони.

Варто розрізняти два типи парадигм: конкретну та типову. Мовознавиця З. О Валюх вважає, що конкретна словотвірна парадигма об'єднує похідні слова, які утворені від вершини на першому ступені деривації. У праці

[12] Там само. – С. 26.
[13] Там само. – С. 8.
[14] Там само. – С. 9.
[15] Там само. – С. 10.
[16] Ґрещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 20.

“Словотвірна парадигматика іменника в українській мові” зазначає: “Вершинне слово перебуває у відношеннях словотвірної похідності з іншими її членами, тобто кожен член СП відрізняється від вихідного слова певним семантичним елементом, який вираженим словотворчим формантом”[17]

Щодо типової парадигми, то, за спостереженнями Вакарюк Л. О та Ципердюк О. Д, вона має “узагальнений характер”, оскільки “репрезентує всю сукупність “семантичних позицій” потенційних похідних одного ступеня похідності, які можуть бути утворені від твірної певної семантики”[18]. Таким чином, типова деривaційна парадигма – це насамперед “одиниця плану змісту”, яку “формують словотвірні значення” [19].

Особливими характеристиками певної словотвірною парадигми є протяжність та глибина. Протяжність визначають за кількістю дериватів, словотвірних значень та частиномовних зон, які ці значення уначаснюють. Щодо зон, які охоплюють похідні тієї самої частини мови, наприклад, слова кріпацтво, кріпачка, кріпаччина, за словами Валюх, входять до субстантивної зони, яка представлена іменниками; мірошників, мірошницький, кріпацький формують ад’єктивну зону; дієслівну формують дієслова покріпачити, мірошникувати, кріпачити, закріпачити, розкріпачити [20]. Тобто поняття частиномовної зони у тому, яке загальнокатегорійне значення має низка дериватів.

Категорія глибини словотвірної парадигми відображає словотвірну здатність мотивувальних слів. Це означає, що в межах певного деривaційного значення, можуть бути реалізовані кілька похідних. До прикладу, значення «демінутивність» у субстантивній зоні словотвірної парадигми іменника писар представляють деривати писарик, писарець, писарча [21].

---

[17] Валюх З.О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові: Монографія.Київ – Полтава: АСМІ, 2005. – С. 32.

[18] Вакарюк Л. О. Український словотвір у термінах / Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо. – Тернопіль : Вид-во “Джура”, 2007. – С. 122.

[19] Ципердюк О. Д. Словотвірна парадигма в системі комплексних словотвірних одиниць : курс лекцій/ Оксана Ципердюк. – Івано-Франківськ. – 2014. – С. 13

[20] Валюх З.О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові: Монографія.Київ – Полтава: АСМІ, 2005. С.43

[21]Там само. С.45

Щодо протяжності варто виділяти такі типи словотвірних парадигм: нульові словотвірні парадигми, однозонні словотвірні парадигми, двозонні словотвірні парадигми, тризонні словотвірні парадигми, чотиризонні словотвірні парадигми.

Отже, використання поняття словотвірної парадигми в дериватології сприятиме можливості розглядати словотвір "не як просту сукупність окремих похідних слів, а як впорядковану певним чином систему" [22]. А за допомогою збірної деривaційної одиниці ми можемо сповна зафіксувати словотвірну спроможність твірних різних лексико-граматичних, а в їх межах – структурно-семантичних груп" [23].

У сучасному мовознавстві є низка досліджень присвячених основоцентричному підходу. Приміром, схему аналізу відприкметникового словотвору розробив учень І. І. Ковалика – В. В. Ґрещук, що згодом стала прикладом для вивчення словотворчої спроможності певних класів слів на рівні словотвірних парадигм українських іменників на позначення осіб, знарядь та засобів дії (З. О. Валюх), спорідненості й свояцтва, рідин, абстрактних понять (О. Д. Микитин), тварин і рослин (Р. О. Бачкур, З. О. Валюх), темпоральних (О. А. Скварок) і локативних субстантивів (О. А. Скварок і З. О. Валюх), дієслів з семантикою створення об'єкта (І. Ф. Джочка) й із семою руйнування об'єкта (Н. М. Пославська), семантичного поля "аграрне виробництво (рослинництво)" (Р. В. Познанський). Власне, дериватолог В. Ґрещук закликає до вивчення словотворчого потенціалу інших частин мови, а саме займенників, числівників, прислівників, вигуків. На його думку, послідовне з'ясування "периферії твірної бази" матиме важливе значення "для створення повноцінної основоцентричної дериватології" [24] .

[22] Ципердюк О. Д. Словотвірна парадигма в системі комплексних словотвірних одиниць : курс лекцій/ Оксана Ципердюк. – Івано-Франківськ. – 2014. – С. 8.

[23] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 12.

[24] Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 25-26

На початку 60-х років у дослідженні “Словотвір іменників у серболужицьких мовах” дослідник зазначав, що “…й досі, настільки мені відомо, ще не маємо в ділянці вчення про словотвір ні однієї спеціальної праці, у якій була б охарактеризована вся система будови словотвору даної мови з погляду структури словотворчих основ” [25] .

І. І. Ковалик наголошував на важливій ролі не лише основи слова, але й кореня. Властиво, писав, що основною словотворчою частиною є “його коренева морфема, або так званий корінь слова” [26] . У праці “Вчення про словотвір” також зазначав, що корінь – це “словотворчо далі неподільна частина, яка містить у собі спільну базу всього ряду кореневоспоріднених слів”[27].

І. І. Ковалик вважав, що коренева морфема є необхідним елементом слова, тобто його “обов’язковою словотворчою частиною”[28], на відміну від афіксальних морфем, які є необов’язковими, оскільки “ні префікси, ні суфікси не являють собою самостійних лексичних одиниць”, а лише перебувають “в органічному словотворчому зв’язку з кореневою частиною слова” [29] . Згідно з його поглядами, носієм лексичного значення є власне слово, яке потрібно розглядати “як сукупність кореневої, афіксальних і флексійної морфем”, а не корінь, який є тільки “носієм загальної семантичної ідеї” [30] .

Також потрібно розмежовувати корінь слова і кореневе слово, про що писав Іван Ковалик. Тому що, якщо кореневі слова становлять собою “ядро лексики мови”[31], то коренева морфема містить у собі “семантичну спільну базу для всіх кореневоспоріднених слів” [32] .

---

[25] Ковалик І. І. Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах. — Львів, 1964. – С. 43-44.

[26] Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української мови. – К., 1979. – С. 14.

[27] Ковалик І. І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961. – Вип. 2. – С. 17.

[28] Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української мови. – К., 1979. – С. 14.

[29] Там само. – С. 14.

[30] Ґрещук В. В. Внесок Івана Ковалика в українське і слов’янське мовознавство / В. В. Ґрещук // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаник. – 2007. – Вип. XV-XVIII. – С. 5.

[31] Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української мови. – К., 1979. – С. 16.

[32] Ковалик І. І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961. – Вип. 2. – С. 23.

Професор у своєму дослідженні “Вчення про словотвір” розглядав і те, що такі поняття як коренева морфема і основа слова є нетотожні між собою, тому їх важливо не сплутувати. Аргументом на користь цієї думки стало, незважаючи на те, що слова вода і водний спільнокореневі, проте основи в них різні: в першому випадку це вод-, а в другому – водн- [33]. Таким чином, коренева морфема має значення більш загальне, а основа – менш загальне і більш конкретизоване, вужче [34], тобто “власне лексичне значення без граматичного оформлення”[35].

1. 2. Діахронно-синхронні дослідження прислівника в українській граматиці та дериватології

Прислівники та їх деривати є об’єктом дослідження науковців у морфологічному, семантико-синтаксичному й словотвірному аспекті. Історичне словотворення прислівників дуже часто не відповідає сучасним словотвірним моделям усталеним у синхронній дериватології. Утворюються прислівники переважно від іменних частин мови. Власне тому морфологічно вони є співвідносні з іменниками, займенниками, прикметниками, дієсловами, творились від “основ (коренів) чи граматичних форм яких вони здебільшого й утворені” [36].

Варто зважати також на певні умови, які можуть сприяти словотворчій продуктивності чи, навпаки, обмежувати її. Серед них:

1) етимологічний характер прислівникової твірної бази;

2) семантична група й семантико-синтаксичний клас;

3) словотвірна й морфемна структура на сучасному етапі.

На думку С. П. Бевзенка, серед власних прислівників, які становлять дуже давні утворення, потрібно виокремлювати “дві основні морфологічні групи”[37]:

1. первісні, прості прислівники відзайменникового походження;

---

[33] Див. : Там само. – С. 17.

[34] Див. : Ковалик І. І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961. – Вип. 2. – С. 25.

[35] Ґрещук В. В. Внесок Івана Ковалика в українське і слов’янське мовознавство / В. В. Ґрещук // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаник. – 2007. – Вип. XV-XVIII. – С. 5.

[36] Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови : Нариси із словозміни та словотвору / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Ужгородський держ. ун-т, 1960. – С. 373.

[37] Там само. – С. 373.

2. складні прислівники позаадвербіального утворення.

Займенниково-співвідносні прислівники належать до найдавнішого розряду прислівників. Часи їх утворення сягають ще спільнослов'янської чи праслов'янської доби "від займенникових коренів за допомогою спеціальних прислівникових афіксів". [38]

Щодо первісних прислівників, так як і займенники, вони "не називають ознаку дії, а лише вказують на неї" .[39] Однак, як зазначає І. К. Чапля, "основні" прислівники "не мають ніякого функціонально-морфологічного зв'язку з сучасними займенниками: не співвідносні з ними", оскільки творились лише "від первісних займенникових імен або від їх коренів". [40] Відтак через неможливість формулювання їхнього морфемного складу ці прислівники переважно називаються "власними, або первинними"[41] , прислівниками "у власному розумінні слова" [42].

Відомі мовознавці Л. І. Коломієць і А. В. Майборода кажуть, що прості прислівники слід поділити на "два типи", серед яких перша група- ті, що пішли від займенників, однак втратили "живі смислові і словотворчі зв'язки з відповідними займенниковими основами" (де, коли, так, скільки), а друга відповідним чином - прислівники, що зберігають "зв'язки з тими займенниками, від яких вони утворені" (навіщо, нізащо) [43].

Історично вважається, що первинні прислівники є "прислівниками власного утворення" (де, тут, куди) [44]. Тобто вони мають "єдинопохідні, нерозкладні прислівникові основи" через усунення суфіксального словотворення, тобто "знищення різниці між коренем і суфіксами" [45], зміщення

[38] Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Слинько І. І. Історична граматика української мови. – К., 1980. – С. 227.

[39] Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 455.

[40] Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Х., 1960. – С. 41.

[41] Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Х., 1960. – С. 41.

[42] Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 456.

[43] Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 456.

[44] Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Х., 1960. – С. 43.

[45] Там само. – С. 42.

семантичного центру з кореня на суфікс чи можливості колишнього суфікса переходити у незалежний прислівник.

За словами С. Бевзенка, “крім первісних простих прислівників відзайменникового походження, українська мова має чимало складних прислівників позаадвербіального утворення, що виникли переважно в новіші часи вже на українському грунті здебільшого з первісних, простих прислівників, за допомогою різних словотворчих засобів. ” [46] :

1. “різного роду часток” – десь, будь-де, де-небудь, абиде, ніде;

2. способом поєднання “прислівників з прийменниками префіксами” – відтоді, звідусюди, повсюди, наскільки;

3. “способом редуплікації (повторення)” первісних прислівників або “об’єднанням в одне ціле антонімічних одиниць”[47] – де-де, там-сям, туди-сюди;

4. способом “додавання суфіксів” [48] – таменьки, тутечки.

Архаїчно прислівники, що утворились від займенників та синхронно є первісними, О. Т. Волох і С. П. Бевзенко за значенням і за словотвірними особливостями поділяли “на прислівники місця, часу, способу дії, міри або ступеня” [49].

У сучасній українській літературній мові І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, О. К. Безпояско, В. М. Русанівський вивчають власне прислівники як такі, що підлягають “внутрішньому семантичному членуванню”, в результаті чого вони “по-різному співвідносяться із мовною узагальненою вказівністю і мовленнєвою опосередкованою конкретністю”[50] .

Щодо типів первісних прислівників, то у “Граматиці української мови” їх виокремлено шість. Серед них: просторові, займенникові прислівники часу,

---

[46] Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови : Нариси із словозміни та словотвору / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Ужгородський держ. ун-т, 1960. – С. 379.

[47] Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Слинько І. І. Історична граматика української мови. – К., 1980. – С. 232.

[48] Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Х., 1960. – С. 43.

[49] Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Слинько І. І. Історична граматика української мови. – К., 1980. – С. 227.

[50] Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С. 210.

атрибутивно-вказівні, займенникові кількісні, питальні й відносні займенникові прислівники [51] .

Іван Вихованець у своїй праці “Теоретична морфологія української мови” подає чітку класифікацію прислівників та виокремлює такі “функціональні розряди”, як: вказівні, питальні, відносні, неозначені, атрибутивні, атрибутивно-присвійні, узагальнювальні з двома різновидами (стверджувально-узагальнювальні і заперечно-узагальнювальні) й ототожнювальні займенникові прислівники [52].

У мовній системі для вказівних прислівників властивий “абстрактний характер”, а в межах мовлення вони володіють здатністю “заступати широке коло вихідних для них морфологізованих прислівників або їхніх синтаксичних еквівалентів” . Означений розряд прислівників І. Р. Вихованець поділив на три підрозряди:

1) вказівні просторові займенникові прислівники;

2) вказівні часові займенникові прислівники;

3) вказівні атрибутивні займенникові прислівники [53].

Отже проаналізовані праці підтверджують думку що усі синхронно первісні прислівники були похідними, але всі вони можуть бути одиницями словотвірної системи як дериванти. Для структурування практичного матеріалу будемо використовувати класифікацію Бевзенка.

[51] Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С. 210

[52] Див. : Там само. – С. 210 -211

[53] Там само. – С. 211.

РОЗДІЛ ІІ. ВНУТРІШНЬОПРИСЛІВНИКОВІ СЛОВОТВІРНІ ПАРАДИГМИ З ПЕРВІСНИМИ ДЕРИВАНТАМИ

Первісні прислівник разом із адвербіальними дериватами першого ступеня похідності становлять внутрішньоприслівникові словотвірні парадигми. За класифікацією Валюх, маємо на увазі конкретний тип словотвірної парадигми. Прислівники, які будуть проаналізовані в межах парадигм, будуть охарактеризовані в плані словотвірної структури, лексичної семантики, а також словотвірної семантики. Надалі при зазначені частотності вживання прислівників та ілюстрацій до них користуємось системою ГРАК.

Найзагальніші типи словотвірних значень, які відзначаються у словах це **синтагматичне, мутаційне, модифікаційне та транспозиційне.** Серед прислівників було виявлено переважно **модифікаційне** (відрізняється від семантики твірного тільки стилістичними відтінками та прослідковується у афіксальних способах творення), **синтагматичне** (властиве складним словам).

2.1. Словотвірні парадигми темпоральних прислівники

До темпоральних твірних баз, які є вершинами парадигм, належать такі: **коли, тоді, тепер, поки, доти, після, завтра, нині, вчора, потім.**

Твірний прислівник ***коли*** етимологічно виник у “результаті розширення суфіксальним формантом -l-(ě, і/ь), пов’язаним з часткою пєл. li/Iь «чи», займенникової основи *ko-, утвореної, як і коренева частина kъ- питально-відносного займенника kъto «хто», від питального займенника *kъ”. [ЕСУМ, Т. ІІ, С. 509]. У сучасній українській мові вживається із значенням “в який час”, залежно від контексту може набувати відтінків неозначеності та надмірності [СУМ, Т. ІІ, С. 268]. Частота вживання цієї лексеми 2 457 417 одиниці «Раз захотів з нею бачитися , і **коли** увійшла , сидів уже в кріслі».

Твірне слово ***коли*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

1. модифікаційним (14) *(ніко̀ли, аніколи, відколи, доколи (діал.), абиколи, деколи, бозна-коли, будь-коли, казна-коли, хтозна-коли, коли-будь, коли-небудь, колись, коли-то, невідь-коли);*

Зауважимо, що з погляду синхронії, це визначено як модифікацію, що виражає невизначеність чи надмірну ознаку. Проте історична похідність слів з частками (-бозна, -казна, -невідь, -будь) відповідає синтагматичній словотвірній семантиці, оскільки ці частки виникли на основі повноцінних кореневих морфем і були історичним зрощенням.

2. синтагматичним (3) *(інколи, коли-не-коли)*

Від твірної бази ***коли*** похідні слова можуть утворюватись префіксальним, суфіксальним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами. Словотворчими формантами до прислівників, що утворені префіксальним способом, є префікси та префіксоїди.

Префіксоїд – це коренева, за походженням, морфема, що функційно подібна до префікса і займає його позицію у слові. Префіксоїд виділяється тільки в тому разі, коли є відповідні твірні слова, або ті самі корені приєднують до себе інші префіксоїди.[54] Погляд про це неоднозначний. Адже префіксоїд, як морфема, є продуктом синхронії. Тому слова, які мають префіксоїд, можуть бути утворені префіксальним способом або зрощенням.

П*рефіксальним способом:* ***будь-коли, бозна-коли, хтозна-коли, казна-, хтозна-коли, ніко̀ли (аніко̀ли), деколи, відколи.***

Будь-коли - означає “У всякий час; байдуже коли; хоч коли, хоч би коли”[СУМ, Т. І, С. 250]. Частота вживання лексеми 7993 одиниці «*З одного боку, більше, ніж* ***будь-коли*** *, люди опанували українську мову…».* Словотворчий формант – префіксоїд *будь-*.

Хтозна-коли має значення “невідомо в який час; давно”[СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота вживання 205 одиниць «*Адже якби не він , не оті його ящики ,*

[54] Білоус Марія, Кузьма Ірина. Морфеміка й дериватологія сучасної української літературної мови: практикум. Львів: 2014. 157 с.

*я **хтозна-коли** зміг би читати такі цікаві книжки». С*ловотворчий формант – префіксоїд хтозна-.

Бозна-коли у сучасному потрактуванні означає *“розм. заст.* невідомо коли”[СУМ, Т. I, С. 212].Частотність використання 211 одиниць *« ...чекання смерті вимагає до постійного терпіння намагання пристосуватися до зустрічі з нею , яка настане бозна-де і **бозна-коли»*** . Словотворчий формант префіксоїд – ***бозна-***. Компонент ***бозна*** є короткою формою від словосполучення «Бог знає» та використовується у релігійних висловах, що позначають невідомість або неможливість знати щось конкретно [ЕСУМ, Т. I, С. 223].

Казна-коли означає ”*розм.* невідомо коли”[СУМ, Т. IV, С. 72]. Частотність вживання 20 одиниць «*... Йоганн до останньої миті звірятиме їх безперервно із змістом старих, **казна-коли** написаних сторінок і радітиме , що знаходять схожість*». Словотворчий формант – префіксоїд ***казна***, що утворений від слова «казати».

Нікòли вживається у значенні: “Ні в який час, ні за яких обставин”[СУМ, Т. V, С. 423]. Словотворчий формант – заперечний префікс *ні-*. У контексті: *Може, справді було воно досліднє, може, справді **ніколи** не побачитися? «Ні, ні! — кричало щось в її нутрі . — Він мусить , мусить вернутися*»

Аніколи — вживається для підсилення, означає “зовсім, абсолютно ніколи” [СУМ, Т. I, С. 46]. Частота вживання деривата 36 одиниць «*Це надаремне іде у Вас така думка , що Ваші листи можуть мені набриднути . Аніколи...»*. Словотворчий формант — префіксоїд ані-.

Деколи має значення ”розм. те саме, що іноді; коли-не-коли”[СУМ, Т. II, С. 235]. Частотність лексеми 1 613 одиниць « ***Деколи*** старий більшу дурницю зробить , ніж молодик». Словотворчий формант — префіксоїд де-.

Докóли у “Словнику української мови за ред. Б. Грінченка” поданий як наріччя до слова “доки”. Означає ”До яких пір”[Т. 1, С. 414]. Частотність лексеми 50 одиниць «Вона покірна дитина твоя , люби ж її і грій , ***доколи*** ще б'ється кров у моєму серці !». Словотворчий формант — префікс до-.

Відколи означає ”1. З якого часу. 2. рідко. З якої вже пори, з якого вже часу; давно”[СУМ, Т. І, С. 593]. Частотність вживання лексеми 15 837 одиниць «Відколи це ви, колего, почали добачати користь у нашій праці?».
Словотворчий формант — префіксоїд від- .

Похідні слова, утворені *постфіксальним способом:* ***коли-будь, коли-небудь, колись, коли – то.***

Коли-будь означає “*розм.* у який-небудь час; будь-коли*”*[СУМ, Т. IV, С. 220]. Частота використання лексеми 96 одиниць *« Страшна була ніч . Бомбардування сильніше , як* ***коли-будь*** *досі ».* Словотворчий формант —будь.

Коли-небудь має значення “У будь-який час*”*[СУМ, Т. IV, С. 221]. Частота вживання становить 12 379 одиниць *«Та ба , вона далі йому видавалася , чим* ***коли-небудь».*** Словотворчий формант- небудь.

Колись уживається у кількох значеннях «1. У якийсь час, у минулому 2. У який-небудь час у майбутньому» [СУМ, Т. IV, С. 222]. Частота використання 1992 одиниці *«Кажу ти , сестро , не розлучай дітей , аби* ***колись*** *на тебе не плакали та не коротали свого віку».* Словотворчий формант — *сь.*

Коли – то означає те саме, що “колись”[ВТСУМ, С. 554]. Частотність використання 1897 одиниць *«Усміх її пригадував поранковий чар батуринських садів ,* ***коли - то*** *вишні білим цвітом обіллються…».* Словотворчий формант — *то.*

Деривати утворені *лексико-синтаксичним* способом: **інколи, коли-не-коли, невідь-коли.**

Інколи означає те саме, що й “іноді; часом”[СУМ, Т. IV, С. 30]. Частота використання 56 139 одиниць «*Але* ***інколи*** *обриваються всі нитки.*» Слово утворене складанням двох компонентів займенникової основи «ін-» (від слова «інший») та кореня «коли».

Коли-не-коли має значення “Час від часу”[СУМ, Т. IV, С. 221]. Частота використання 1199 одиниць «*Грім гоготав здалека ;* ***коли-не-коли*** *свіркала невсипуща блискавка*.» Слово утворене складанням однакових слів коли- й -коли в одне ціле, між частинами якого знаходилась частка не.

Невідь-коли означає “*розм.* невідомо-коли” [ВТСУМ, С. 750]. Частота використання 35 одиниць « *Ніщо так не починає , як чекання , чекання противника , який* ***невідь-коли*** *і невідь-звідки має нагрянути ..*». Слово утворене складанням слів дериватів ***невідь-*** і ***-коли*** в один дериват.

Вершина ***тепер*** етимологічно утворена від займенника to «те» і прикметника *pʰr̥vo «перше» [ЕСУМ, Т. V, С. 547]. У сучасній мові вживається у значенні “у даний час, у момент висловлювання; зараз” [СУМ, Т. X, С. 86]. Частота використання 34 471 одиниць « *Бажано , щоб ті , хто знає українську мову ,* ***тепер*** *же все писали б і вели б українською мовою*.»

Твірне слово ***тепер*** на першому ступені мотивує похідні із **модифікаційним** словотвірним значенням **(***відтепер (одтепер) дотепер, теперка, теперечки*). Спосіб творення зазначених одиниць – *префіксальний.*

Відтепер **–** означає “З цього часу, з цієї пори [СУМ, Т. I, С. 648]. Частота використання 27 629 одиниць «***Відтепер*** *мій час належить нації*». Словотворчий формант — префікс від-.

Дотепер **–** означає “До цього часу, до цих пір ”[СУМ, Т. II, С. 392]. Частота використання 14 414 одиниць «З'явились нові поняття, які суперечили тому, що дотепер він знав». Словотворчий формант — префікс до-.

Одтепер **–** те саме, що і ***відтепер*** означає “З цього часу, з цієї пори” [СУМ, Т. I, С. 648]. Частота використання 36 одиниць «*Та чому б не радіти , коли* ***одтепер*** *з платних пансіонерок ішов їй чималий доходець*?». Словотворчий формант — префікс -од.

Щодо *суфіксального* способу творення прислівника, ним утворені деривати ***теперка, теперечки.***

Теперка є похідним від ***тепер*** [СУМ, Т. X, С. 77]. Частота використання 283 одиниці «*Я мусив вас ударити, а* ***теперка*** *прийшов і прошу вибачення*». Словотворчий формант — суфікс *-к.*

Теперечки **–** це також зменшено-пестлива форма від ***тепер*** [СУМ, Т. X, С. 76]. Частота використання 970 одиниць « *А всім немудрим видимо стало, як*

удень, що ***теперечки*** *жити далеко гірше , ніж колись було …*». Словотворчий формант — суфікс *-ечки.*

Вершина ***тоді*** етимологічно виходить зі "пєл. togda (tъgda)/togdy (tъgdy) «тоді», що складається з основи вказівного займенника to і форманта -gda (‹ *-kъ-do?) "[ЕСУМ, Т. V, С. 590]. У сучасній мові вживається у кількох значеннях "1. В той час, колись у минулому чи в майбутньому; не тепер; 2. Одразу після якої-небудь дії або одночасно з нею. 3. У такому разі, за таких обставин, умов[55]".Частота використання 16 142 одиниці «***Тоді*** *один взяв якусь торбу , зачав щось шукати й витягнув два кусні сухарів.*»

Твірне слово ***тоді*** на першому ступені мотивує похідні із **модифікаційним** словотвірним значенням **(***отоді, відтоді, тоді-то)*.

Похідні слова утворені *префіксальним способом:* ***отоді, відтоді.***

Отоді вживається для підсилення прислівників ***тоді́*****;** ось тоді; от тоді [СУМ, Т. V, С. 806]. Відстежуться відтінок уточнення та вказівності. Частота використання 3294 одиниці «***Отоді*** *ж то він почав повзти і повз , зовсім занепавши на силі».* Словотворчий формант — *префікс* о-.

Відтоді вживається у значенні "З цього часу, з цієї пори"[СУМ, Т. I, С. 650]. Частота використання 20 362 одиниці «*Та й* ***відтоді*** *, як став дорослим звіром , лев міг лазити тільки на низькі дерева з густим гіллям*». Словотворчий формант — *префікс* від-.

Постфіксальним способом утворений прислівник ***тоді-то,*** зафіксований у "Великому орфографічному словнику сучасної української мови". Можна припустити, що тоді-то за аналогією до там-то визначає "у той час". Словотворчий формант -то.

Темпоральний прислівник ***поки*** етимологічно виник у "результаті скорочення давнього виразу *по кыи (часы), до складу якого входив

прийменник по «по» і займенник кыи (къи) «який» у формі зн. в. мн. чол. р; ”[ЕСУМ, Т. IV, С. 481]. У сучасній мові вживається у значенні “У даний момент, зараз”[СУМ, Т. VIII, С.20]. Частота використання 535 017 одиниць «*Як божевільний , босий , простоволосий , бігає коваль по селу , аж* ***поки*** *люди не піймають , не запрут*ь.» Твірне слово ***поки*** на першому ступені мотивує похідні із **модифікаційним** словотвірним значенням **(***допоки, хтозна-поки.)* Похідні слова утворені *префіксальним способом:* ***допоки, хтозна-поки.***

Допоки є *діалектизмом* до слів “поки, доки ”[СУМ, Т. II, С. 373].Частота використання 12 297 одиниць «*Лишатимусь у ньому вдень і вночі* ***допоки*** *віку*». Словотворчий формант — *префікс* до-.

Хтозна-поки означає “ Невідомо, до якого часу; довго”[СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота використання 7 одиниць «*Знов засидівся* ***хтозна-поки***». Словотворчий формант — префіксоїд хтозна-.

Темпоральний прислівник ***доти*** етимологічно є результатом еліпсації і злиття словосполучення *до тыѣ) поры (добы), до складу якого входить прийменник до і вказівний займенник тъ(и) «той» у формі род. в. одн. жін. р” [ЕСУМ, Т. II, С. 116]. У сучасній мові означає “*До тих пір, до того часу*”[СУМ, Т. II, С. 392]. Частота вживання 23 217 одиниць *«Вони танцювали* ***доти****, доки зовсім потомились*». Твірне слово ***поки*** на першому ступені мотивує похідне слово *дотіль* із **модифікаційним** словотвірним значенням. Спосіб творення – суфіксальний.

Дотіль – за словником української мови: в 4-х томах *нар*. = Дотя [Т. 1, С. 433]. Можемо зробити висновок, що прислівник означає до тих пір, до того часу. Частотність вживання 23 одиниці «*Аж* ***дотіль*** *ліс порожній*». Суфіксальний формант -іль.

Поти етимологічно вважається пізнім утворенням, що виникло з якогось словосполучення типу по ты поры, п. po ty miasty з давнішого po tych miast”[ЕСУМ, Т. IV, С. 541]. Сучасно означає “до тих пір, до того часу, доти

”[СУМ, Т. VIII, С. 406]. Частота використання 721 одиниця «*Поки держиться князь у полі , **поти** город...*».

Прислівник ***після*** етимологічно утворився від пізнього псл. poslě з давнішого poslědь «слідом за» [ЕСУМ, Т. IV, С. 414]. У сучасній мові вживається у значенні “ Через деякий час; потім, пізніше” [СУМ, Т. VI, С. 542]. . Частота використання 8 125 одиниць «*Постій трохи , — одмовляє Лейба , — **після** паски зараз і ковалеві робота !*». Твірне слово ***після*** на першому ступені мотивує похідне слово *опісля* із **модифікаційним** словотвірним значенням та утворене префіксальним способом.

Дериват ***опісля*** використовується у тому ж значенні, що й ***після***”[СУМ, Т. V, С. 714]. Частота вживання 12 550 одиниць «*А про нагороду поговоримо **опісля**».* Словотворчий формант— префікс о-.

Прислівник ***завтра*** етимологічно походить від давньослов'янської мови. Він утворений шляхом злиття двох складових: прийменника "за" і іменника "утро", що буквально означає "за ранком" або "після ранку". З розвитком мови, конструкція "за утро" спростилася в сучасний прислівник ***"завтра"*** [ЕСУМ, Т. II, С. 220]. У сучасній мові вживається у значенні “Наступного, другого дня (після сьогоднішнього) ””[СУМ, Т. III, С. 62]. Частота використання 17 574 одиниць *«**Завтра** , він уже буде ! »*.

Твірне слово ***завтра*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

1. модифікаційним (*позавтра, назавтра).*

2. синтагматичним (*післязавтра)*

Префіксальним способом утворились такі деривати**: *позавтра, назавтра.***

Позавтра означає “ У день, який настане після завтрашнього; через день від сьогодні” [СУМ, Т. VI, С. 783]. Частота використання 701 одиниця «***Позавтра** виїздимо на роботу»*. Словотворчий формант — префікс по-.

Назавтра має значення " На другий день; наступного дня " [СУМ, Т. V, С. 87]. Частота використання 2381 одиниця «*Ми умовились зійтись* ***назавтра*** *коло помешкання Віри »*. Словотворчий формант — префікс на-.

Лексико-синтаксичним способом творення виник прислівник ***післязавтра.***

Післязавтра має значення " Через день після сьогоднішнього" [СУМ, Т. VI, С. 543]. Частота використання 6157 одиниць «***Післязавтра*** *піду з Любара*». Слово утворене внаслідок складання слів дериватів ***після-*** і ***-завтра*** в один дериват.

Вершина ***нині*** етимологічно походить від псл. nynĕ «нині, тепер». У сучасній мові вживається у кількох значеннях " *1*. У наш час, у сучасний період, тепер; 2. Те саме, що **сьогóдні** " [СУМ, Т. I, С. 610]. Частота використання 38 836 одиниць «…***Нині*** *Ти господар своєї землі , вільний горожанин Української Держави».* Твірне слово ***нині*** на першому ступені мотивує похідні із **модифікаційним** словотвірним значенням (*донині, віднині, понині).*

Спосіб творення зазначених вище дериватів – *префіксальний.*

Донині означає "*книжн.* До цього часу, досі" [СУМ, Т. II, С. 367]. Частота використання 9468 одиниць «*В роботі колективізації ми* ***донині*** *мали чимало хиб*». Словотворчий формант — префікс до-.

Віднині означає " З цього часу, від цієї пори" [СУМ, Т. I, С. 610]. Частота використання 7673 одиниць «***Віднині*** *самі будемо творити наше життя* ». Словотворчий формант — префікс від-.

Понині означає "До сьогоднішнього дня, до цього часу, досі" [СУМ, Т. VIII, С. 161]. Частота використання 1939 одиниць *«Отож і* ***понині*** *у боба й гороху темніють смужечки ».* Словотворчий формант — префікс по-.

Прислівник ***вчора*** етимологічно походить від псл. *vьčera. У сучасній мові вживається у значенні “У день, який передує сьогоднішньому; напередодні” [СУМ, Т. І, С. 793]. Частота використання 163 211 одиниць «***Вчора*** *був великий день* ». Твірне слово ***вчора*** на першому ступені мотивує похідний прислівник позавчора з модифікаційним словотвірним значенням.

Позавчора – дериват утворений *префіксальним способом*. Означає “У день, який передує вчорашньому; напередодні вчорашнього дня, два дні тому” [СУМ, Т. VI, С. 783]. Частота використання 11 584 одиниць « ***Позавчора*** *пристав до нашогу гурту ...».* Словотворчий формант — префікс поза-.

Вершина ***потім*** етимологічно утворена від псл. po tomь, що складалося з прийменника po «по, після» та місцевого відмінка однини займенника tъ «той» [ЕСУМ, Т. IV, С. 541-542]. У сучасній мові означає “ Після чого-небудь (для позначення послідовності у часі”[СУМ, Т. VIII, С. 410]. Частота використання 26 664 одиниць « ***Потім*** полапала сухою холодною рукою за голівку, за шийку».

2. 2. Словотвірні парадигми просторових прислівників

До просторових твірних баз, які є вершинами парадигм, належать такі: **де, куди, сюди, всюди, туди, там, тут, скрізь, відки, відси, відти, відкіль (відкіля), відсіль (відсіля), відтіль (відтіля), відусіль**.

Вершина ***д*е** етимологічно пішло від псл. *kъ-de, займенниковий прислівник, який складається з питального займенникового кореня *kъ, наявного також у псл. *kъ-to, укр. *хто*, і частки або суфікса -de (‹*dhe) [ЕСУМ, Т. ІІ, С. 19]. У сучасній мові вживається із значенням «Десь, кудись, де-небудь, куди-небудь[56]». Частота вживання цієї лексеми 17 801 одиниця « ***Де*** *сього ще не зроблено , дотеперішні неприхильні уряди Української Держави мають бути усунені.* »

[56] Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 2. — С. 227.

Твірне слово ***де*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

модифікаційним *((нѝдѐ* (*нігде* (діал.)), *аніде, абиде, бозна-де, будь-де, казна-де, хтозна-де, чортзна-де, де-небудь, десь, де-таки, де-то);*

синтагматичним *(генде (діал.), де-де, де-не-де, інде, невідь-де, онде, осьде);*

Від твірної бази ***де*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, суфіксальним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Похідні слова, утворені *префіксальним способом:* ***абиде, нідé (нѝде) , будь-де, хтозна-де, бозна – де.***

Абиде має значення "Хоч де, у будь-якому місці" [СУМ, Т. І, С. 3]. Частота використання 108 одиниць «*Зараз поглянемо, можливо, далі* ***абиде*** *припаркуємося»*. Словотворчий формант — префікс аби-.

Дериват ***нідé***, *заст.* ***нігдé****, присл.* має кілька значень "1. Ні в якому місці 2. *діал.* нікуди" [СУМ, Т. V, С. 420].Словотворчий формант – заперечний префікс *ні-*. У контексті: *1. На землю злізла ніч… Нігде ані шиширхне*. 2. *Та ніде той не дійде, Хто не має цілі.*

Омографами до попередніх дериватів є ***нѝде***, *заст.* ***нѝгде***, *присл.,* що означають "Нема такого місця"[СУМ, Т. V, С. 420]. (де можна було б щось зробити, розташуватися і т. ін.). Словотворчий формант – префікс *ні-*. У контексті: *Старенька Миша горювала: їй ніде, бідній, було жить.*

Будь - де має значення " У всякому місці; байдуже де; хоч де, хоч би де"[СУМ, Т. І, С. 250]. Частота використання 3 127 одиниць «*Добре було вже й те , що не треба шукати містка ,* ***будь-де*** *можеш перебратись по той бік*». Префіксальний формант — будь-.

Хтозна-де має значення " Невідомо, в якому місці; далеко"[СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота використання 247 одиниць *« І тут* ***хтозна-де*** *взявся Кузьма , притьма схопив його за руку»*. Словотворчий формант — префіксоїд хтозна-.

Бозна-де має значення " Невідомо де"[СУМ, Т. І, С. 212]. Частота використання 308 одиниць «*Коли ми виступали на гастролях* ***бозна-де****, на ці*

концерти приїздили дівчата з інших міст». Словотворчий формант — префіксоїд бозна-.

Деривати, утворені *постфіксальним способом:* ***де-небудь, десь, де-таки*** *і* ***де-то****.*

Де-небудь має кілька значень “1. У якому-небудь місці; десь. 2. *діал.* Куди-небудь; кудись”[СУМ, Т. ІІ, С. 242]. Частота використання 3 472 одиниці *«Не така , як от часом можна стрінути* ***де-небудь*** *на вулиці».* Словотворчий формант — небудь-.

Десь має кілька значень “1. У якому-небудь невизначеному місці. 2. У якому-небудь невідомому напрямку; кудись 3. З якого-небудь невизначеного місця; звідкись”[СУМ, Т. ІІ, С. 257]. Частота використання 28 839 одиниць «*Першою їх думкою було , що , може ,* ***десь*** *горить , але ніде не було видно луни».* Словотворчий формант — сь-.

Прислівники ***де-таки*** *і* ***де-то*** зафіксовані у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. Ми припускаємо, що похідний, утворений зі слова "там-то", означає "у якомусь конкретному місці". Постфікси -таки та -то в подібних утвореннях є нерегулярними і використовують у прислівниках переважно для підсилення значення "невизначеності або невідомості місця", акцентуючи увагу на ньому[57]

Похідні слова утворені *лексико-синтаксичним способом*: ***де-де, де-не-де, інде, онде, осьде, невідь-де.***

Де-де має кілька значень “1. То там, то тут; зрідка. 2. Ледве-ледве; слабо”[СУМ, Т. ІІ, С. 231]. Частота вживання 618 одиниць «*Ех ,* ***де-де*** *мені вже тепер* !». Слово утворене складанням однакових слів де- й -де в одне ціле і належить до однієї з груп складних слів – редуплікації.

Де-не-де має кілька значень “1. *розм.* В окремих місцях, рідко, мало де” [СУМ, Т. ІІ, С. 242]. Частота вживання 5 835 одиниць «***Де-не-де*** *на широких вулицях дрімали вартові коло кулеметів та броньовиків*». Слово утворене

[57] Див. : Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – С. 120.

складанням однакових слів де- й -де в одне ціле між частинами якого знаходилась частка не.

Інде означає “1. Місцями, подекуди, де-не-де; 2. в іншому місці; не тут; в інше місце”[СУМ, Т. IV, С. 25]. Частота вживання 944 одиниці « *І головне , ніяк не хотіла летіти собі десь* ***інде»*** Прислівник пішов з праслов’янської мови через поєднання *ино* «один, інший» за допомогою частки *-де* в один дериват.

Онде має значення “На певній відстані або поблизу чого-небудь; там, отам” [СУМ, Т. V, С. 696]. Частота вживання 2 322 одиниці «***Онде*** *ще одна*». Компонент *он* уживається “для уточнення місця, способу дії, предмета, особи і т. ін.[58]”

Осьде означає “ось тут; у цьому місці [СУМ, Т. V, С. 797] Частота вживання 547 одиниць «***Осьде*** *була причина бою*!». Такий дериват творився шляхом складання слів *ось-* і *-де* в одне ціле. Компонент ***ось*** використовується “для підсилення, уточнення змісту або зосередження уваги на дальшому повідомленні”.

Невідь-де означає “*розм.* невідомо-де” [ВТСУМ, С. 750]. Частота вживання 69 одиниць *«Думки її витали* ***невідь-де****»*. Прислівник творився шляхом складання в одне ціле слів *невідь-* і *-де*. Компонент цього похідного *невідь* має значення “*розм.* невідомо хто (який, куди, звідки, чому, де і т. ін.) [СУМ, Т. V, С. 420]. Та утворився від заперечної частки “не” і дієслова “відати”[ЕСУМ, Т. IV, С. 59].

Вершина ***куди*** етимологічно походить від псл. *kǫdy, *kǫda, утворене з кореня питального займенника *kъ, того самого, що і в псл. *kъto, укр. хто, і часток -dy, -da, також займенникового походження, споріднених з псл. *kъ-de, укр. де, рос. укр. діал. да; [ЕСУМ, Т. ІІІ, С. 123]. У сучасній мові вживається із питальним значенням «*пит.* У яке місце?, у якому напрямку?»

”[СУМ, Т. IV, С. 383]. Частота вживання цієї лексеми 231 800 одиниць *« **Куди** хоч іди , що хоч роби — хоч під греблю , хоч на шибеницю !».*

Твірне слово ***куди*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

модифікаційним (*нікуди, абикуди, бозна-куди, будь-куди, казна-куди, хтозна-куди, чортзна-куди, куди-будь, куди-небудь, кудись*);

синтагматичним (*декуди* (діал.), *куди-інде*);

Від твірної бази ***куди*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, суфіксальним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Похідні слова, утворені *префіксальним способом:* ***казна-куди, бозна-куди, хтозна-куди, чортзна-куди, будь-куди, абикуди, нікуди.***

Казна – куди має значення “*розм.* Невідомо куди”[СУМ, Т. IV, С. 72]. Частота вживання 75 одиниць *«Здається , власні витвори загнали вашого професора **казна-куди** ».* Словотворчий формант - префіксоїда *казна-*.

Бозна-куди вживається у тому ж значенні що *«казна куди»* [СУМ, Т. I, С. 212]. Частота вживання 342 одиниці « *Перша куля летить у нього **бозна-куди*** ». Словотворчий формант - префіксоїда *бозна-*.

Хтозна-куди означає “Невідомо, в яке місце. [СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота вживання 364 одиниці « *Качок закружляло й розкидало **хтозна-куди*** ». Словотворчий формант – префіксоїд *хтозна -*.

Чортзна-куди зафіксований у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. За аналогією до попередніх дериватів означає “невідомо куди”. Частота вживання 54 одиниці « *Та тільки натхнення **чортзна-куди** іде* ». Словотворчий формант - префіксоїда *чортзна-*

Будь-куди означає “у всяке місце; байдуже куди; хоч куди, хоч би куди” [СУМ, Т. I, С. 250]. Частота вживання 613 одиниць «***Будь-куди*** повернулась гадка , розвага веліла не довіряти ». Словотворчий формант – будь- .

Абикуди має значення “хоч куди, у будь-яке місце; без певного напряму” [СУМ, Т. I, С. 3]. Частота вживання 146 одиниць « Ні, їду ***абикуди*** ». Словотворчий формант - аби-.

Нѝкуди означає “нема такого місця (куди б можна було піти, дітися, помістити кого-, що-небудь і т. ін.) ”[СУМ, Т. V, С. 423] Словотворчий формант – заперечний префікс ні-. У контексті «*Прокинулись ляшки-панки. — Нікуди втікати!*»

Нікýди має значення – “ні в яке місце, ні в якому напрямку” [СУМ, Т. V, С. 423]. Словотворчий засіб – заперечний префікс ні-. Наприклад: «*На світі всячину я знаю, хоть нікуди і не ходжу».*

Деривати, утворені *постфіксальним способом****: куди-будь, куди-небудь, кудись.***

Куди-будь означає “У будь-яке місце, у будь-якому напрямку [СУМ, Т. IV, С. 384]. Частота вживання 15 одиниць. «*Але ж поїхала сюди , не* ***куди-будь».*** Словотворчий формат *-будь.*

Куди-небудь означає “ У яке-небудь місце”[СУМ, Т. IV, С. 384]. Частота вживання 1726 одиниць. « Везіть нас ***куди-небудь*** негайно». Словотворчий формат *-небудь.*

Кудись має два значення: “1. У невизначеному напрямі; невідомо куди; байдуже куди; 2. у певне (невідоме для мовця) місце”[СУМ, Т. 4, С. 384]. Частота вживання 20 306 одиниць « ***Кудись*** утекла , — каже Гапка з усмішкою». Словотворчий формат *-сь.*

Лексико-синтаксичним способом утворені деривати: ***декуди, куди-інде****.*

Декуди має *діалектний* відповідник “кудись”[СУМ, Т. II, С. 236],, а також може вживатись зі значенням “подекуди”[СУМ, Т. II, С. 236]. Частота вживання 545 одиниць « ***Декуди*** *на весілля несуть хліб , паленку, муку, курку і ин*». Прислівник творився шляхом складання в одне ціле слів *де-* й *-куди.*

Куди-інде означає “куди-небудь в інше місце” [СУМ, Т. IV, С. 384]. Частота вживання 120 одиниць «*Може , хотів* ***куди-інде*** *, але потрапив до нас* .». Прислівник творився шляхом складання в одне ціле слів *куди-* й *-інде*.

Вершина ***сюдѝ*** етимологічно походить від псл. sǫda, утворене за допомогою суфікса *-nda від вказівного займенника sь «цей» (пор. *кудѝ*, *тудѝ*) [ЕСУМ, Т. V, С. 493].

У сучасній мові має кілька значень “1. У місце, вказане, назване раніше або відоме з наявної ситуації; протилежне туди. 2.Уживається при вказівці на приналежність або відношення кого-, чого-небудь до того, що названо раніше або відомо з наявної ситуації” [СУМ, Т. IX, С. 907]. Частота вживання 13 482 одиниці «***Сюди*** *, сюди ! — кричала на товаришок*».

Твірне слово ***сюди*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

1. **модифікаційним** (*осюди)*
2. **синтагматичним** (*сюди-туди*);

Від твірної бази ***сюди*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, та лексико-синтаксичним способами.

Префіксальним способом утворений дериват ***осюди́***, що означає “*розм.* ось, у це місце; ось до цього місця; ось сюди (супроводжується звичайно вказівним жестом для уточнення, підсилення)” [СУМ, Т. V, С. 795]. Частота вживання 141 одиниця «*Прямо як розпечене залізо* ***осюди*** *вганяють* ». Префіксальний засіб о-.

Лексико-синтаксичним способом утворився дериват ***сюди-туди*****,** що має значення “То в один, то в інший бік; взад і вперед; в різні місця; в різних напрямках” [СУМ, Т. IX, С. 907]. Частота вживання 1165 одиниць «*Глянула* ***сюди-туди****, сіла , не роздягаючись , мовчить »*. Дериват утворився поєднанням антонімічних слів *сюди-* й *-туди* в один компонент.

Вершина ***всюди (усюди)*** етимологічно походить від псл. *vьsьdu, vьsǫdě, похідне від займенника vьsь «весь» [ЕСУМ, Т. I, С. 435]. У сучасній мові означає “1. У кожному місці; повсюдно, скрізь ”[СУМ, Т. I, С. 653]. Частота вживання 14 711 одиниця « ***Всюди*** така темнота , що хоч око виколи ».

Твірне слово ***всюди(усюди)*** на першому ступені мотивує похідні із **модифікаційним** словотвірним значенням *(відусюди, зусюди, повсюди*.)

Префіксальним способом від твірної бази були утворені такі деривати ***повсюди, відусюди, зусюди.***

Повсюди означає “у кожному місці; всюди, скрізь[СУМ, Т. VI, С. 695]. Частота вживання 4854 одиниці «Тихо дзюркочуть цілющі течійки , вітер **повсюди** розносить їх спів». Префіксальний засіб по-.

Відусюди має те саме значення, що й слово “звідусіль”, вживається “*рідко*”[СУМ, Т. І, С. 653]. Частота вживання 32 одиниці «***Відусюди*** *чулися чужі звуки й шерехи, подихи незнайомих людей»*. Префіксальний засіб від-.

Зусюди це те саме, що прислівник “розм. звідусіль”[СУМ, Т. ІІІ, С. 735]. Частота вживання 45 одиниць «Нечиста совість кари жде ***зусюди»***. Словотворчий засіб - префікс з-.

Вершина ***туди*** етимологічно походить від псл. tǫdy «туди», tǫda, tǫdě, tǫdu «тс.», не зовсім ясне складне утворення з кореня вказівного займенника tъ «той» і суфіксального елемента -ǫd-, який зіставляється з лат. unde «звідки», inde «звідти», або варіантів підсилювальної частки займенникового характеру -da, -dy, -du, приєднаних до основи tǫ- [ЕСУМ, Т. IV, С. 414]. У сучасній мові означає“ 1. У той бік, в те місце; протилежне сюди [СУМ, Т. Х, С. 311]. Частота вживання 17 278 одиниць «***Туди*** *, — показав рукою на вогнище».*

Твірний прислівник **туди** на першому ступені продукує слова із значеннями:

1. модифікаційним (отуди, туди-то);

2. синтагматичним (туди-сюди).

Від твірної бази ***туди*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Префіксальним способом утворений дериват ***отудѝ***, що означає “*розм.* Підсил. до ***тудѝ*;** ось туди”[СУМ, Т. V, С. 813]. Частота вживання 723 одиниці «***Отуди*** *– до скель»*. Префіксальний засіб о-.

Постфіксальним способом утворений дериват ***туди-то,*** що зафіксований у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. Можна припустити, що **туди-то** за аналогією до прислівника там-то має значення: “У якесь певне місце”. Частота вживання 1 одиниця «**Туди-то** без єдиного натяка

на протест , так як стояв коло вікна , й зробився Лев .». Словотворчий формант - то-.

Лексико-синтаксичним способом утворився дериват ***туди-сюди*****,** що має значення “То в один, то в інший бік; взад і вперед; в різні місця; в різних напрямках”[СУМ, Т. Х, С. 312]. Частота вживання 5 107 одиниць «*Глянула* ***туди-сюди*** *, сіла , не роздягаючись , мовчить* ». Дериват утворився поєднанням антонімічних слів *туди-* й *-сюди* в один компонент.

Вершина ***там*** етимологічно походить від псл. tamo «там», утворене за допомогою суфікса -mo від займенникової основи ta- (з *tō-, подовження to-), пов’язаної з вказівним займенником tъ «той» [ЕСУМ, Т. V, С. 510-511]. У сучасній мові має кілька значень “1. Уживається при вказуванні на місце більш віддалене порівняно з іншим, ближчим; у тому місці, у тих місцях; протилежне тут. 2. Потім, згодом, незабаром” [СУМ, Т. Х, С. 59]. Частота вживання 1 166 855 одиниць « *Але ж* ***там*** *прецінь наші були . »*

Твірний прислівник **там** на першому ступені продукує слова із значеннями:

1. із модифікаційним значенням (4) (відтам (діал.), отам, там-то, тамки (діал.));

2. із синтагматичним (2) (там-сям, тамтуди (діал.));

Від твірної бази ***там*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, постфіксальним, суфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Похідні слова ***отам, відтам*** утворені *префіксальним* способом.

Отам використовується для “підсилення до ***там*****;** ось там”[СУМ, Т. V, С. 801]. Частота вживання 4649 одиниць. *«Та* ***отам*** *ото й спізнався з сусідською дочкою Уляною ».* Префіксальний засіб о-.

Відтам означає “ *діал.* Звідти” [СУМ, Т. I, С. 647]. Частота вживання 456 одиниць. *«****Відтам*** *, де красний пес , а на воротах вязанка води висить».* Префіксальний засіб від-.

Похідне слова ***там -то*** утворене *постфіксальним* способом. Має кілька значень “1. У якомусь певному місці. 2. Саме в цьому місці”[СУМ, Т. Х, С. 31].

Частота вживання 40 одиниць *«І **там-то** правда ! — каже , не задумуючись , Лімбах».* Постфіксальний засіб -то.

Тамки утворене *суфіксальним* способом. Діалектизм від ***там*** [СУМ, Т. X, С. 31]. Частота вживання 58 одиниць «*Знає , наче був **тамки*** ». Суфіксальний засіб -ки.

Там-сям, тамтуди деривати утворені *лексико-синтаксичним способом.*

Там-сям означає " *розм.* Подекуди, у різних місцях " [СУМ, Т. X, С. 31]. Частота вживання 55 одиниць *«я трохи позаплітала волосся **там-сям**».* Дериват утворився внаслідок поєднання синонімічних слів *там-* і *-сям* в одне ціле, компонент якого сям має значення: "Подекуди, у різних місцях "[СУМ, Т. IX, С. 912].

Тамтуди у "Словнику української мови за ред. Б. Грінченка" зафіксоване як *наріччя* до "туда"[Т. IV, С. 246]. Частота вживання 70 одиниць *«У Варшаві Митрополит не був і **тамтуди** не вибирається».* Дериват утворився складанням слів там- і -туди в один компонент.

Прислівник ***тут*** етимологічно походить від псл. tu-to «тут», утворене з прислівника tu «тс.», ускладненого вказівним займенником to (tъ); діалектні форми є похідними від праслов'янської або запозиченими із сусідніх слов'янських [ЕСУМ, Т. V, С. 686]. У сучасній мові має кілька значень "1. 1. У цьому місці; протилежне там. 2. У даному випадку, при даних обставинах. 3. У цей час, у цей момент"[СУМ, Т. IX, С. 329]. Частота використання 1 266 506 одиниць «***Тут*** є полевий шпиталь ?».

Твірне слово тут на першому ступені словотворення слугує базою для прислівників із значенням:

1. модифікаційним (2) (отут, тутки (тутка) діал.);

Від твірної бази ***тут*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним та суфіксальним способами.

Похідне слова ***отут*** утворене *префіксальним* способом. Означає "Підсил. до **тут;** ось тут"[СУМ, Т. V, С. 814]. Частота вживання 13 644 одиниць. « ***Отут** уже й є яка шкода !».* Префіксальний засіб о-.

Похідне слова **тутки (тутка)** утворене *суфіксальним* способом. Дериват ***тутки (тутка)*** має діалектний відповідник “тут”[СУМ, Т. V, С. 814]. Частота вживання 476 одиниць. «*Отак воно й* ***тутки*** *сталося*». Суфіксальний формант ки-.

Вершина ***скрізь*** етимологічно прислівник **"*скрізь*"** походить від праслов'янської мови *псл. skrozě* «наскрізь, поперек», пов’язане з *krozě* «крізь» (з випадним s-) [ЕСУМ, Т. V, С. 288]. У сучасній мові має кілька значень “1. По всіх місцях; по всій території; всюди, повсюди. 2. У будь-який час; повсякчасно; завжди. 3. Зовсім, цілком, повністю”[СУМ, Т. IX, С. 222] Частота використання 45 148 одиниць «***Скрізь*** *по хатах, на тім боці , погасили вже світло».*

Вершина ***відки*** етимологічно утворено з прийменника *від* і займенникового кореня *-к-*, наявного в займеннику *кий*; форма *-ки*, очевидно, зумовлена впливом прислівників *до́ки* і *по́ки* [ЕСУМ, Т. I, С. 393]. У сучасній мові це *діалектний* відповідник від “звідки” [СУМ, Т. I, С. 585] Частота вживання 1717 одиниць « ***Відки*** *ж попався туди Мстислав* ?».

На першому ступені словотворення твірний прислівник ***відки*** мотивує два деривати з **модифікаційним** значенням: ***нівідки (діал.) і звідки.*** Вони творились *префіксальним* способом.

Похідні слова ***звідки*** та два омографи ***нівідки*** й ***нівідки*** утворені *префіксальним способом.* ***Нівідки*** *й* ***нівідки****:* нівідки є діалектизмом до прислівника “***нівідкіля”,*** а нівідки має діалектний відповідник ***“нівідкіля”***”[СУМ, Т. V, С. 419]**.** До прикладу: *1. Вияснім йому, що нам* ***нівідки*** *платити таку суму! — почулися голоси мужиків 2. Усе кругом спало мертвим сном,* ***нівідки*** *не доходило ніякого гуку.* Омографи утворились за допомогою заперечного префікса *ні-*.

Звідки зафіксований у кількох значеннях: “1. З якого місця?; 2. з якого джерела?; 3. з якої причини, чому?” ”[СУМ, Т. III, С. 479] Частота вживання 33 965 одиниць *«Але* ***звідки*** *ж тим лихом повіяло* ? ». Префіксальний засіб з-.

Твірні слова **відси і відти** мотивують деривати з **модифікаційним** значенням лише на першому ступені: відси → звідси (ізвідси); відти → звідти (ізвідти).

Вершина ***відси (ізвідси)*** етимологічно результатом видозміни форм відсі́ль, відсіля́ за аналогією до ві́дки, ві́дти [ЕСУМ, Т. І, С. 393].У сучасній мові означає “Від цього місця, з цього місця; звідси”[СУМ, Т. І, С. 636]. Частота вживання 1109 одиниць «*Геть **відси** , опришки !* ».

Префіксальним способом утворений дериват ***звідси***, що має кілька значень “ 1. З цього місця. 2. З цього часу, з цього моменту. 3. З цієї причини, внаслідок цього[59]”. Частота вживання 21 418 одиниць *« Я не вийду **звідси**».* Префіксальний засіб з-.

Вершина ***відти*** етимологічно є утворенням з прийменників *від*, *з* і основи вказівного займенника *т-*, взятого тут, можливо, у формі род. в. одн. жін. р. або перенесеного з прислівника *нóти*, в якому морфема *-ти* є за походженням формою зн. в. мн[ЕСУМ, Т. І, С. 394]. У сучасній мові означає “Те саме, що зві́дти ”[СУМ, Т. І, С. 648]. Частота вживання 1045 одиниць *« Пустився через ріку , попав в ополонку , та кінь його виніс і **відти** ».*

Префіксальним способом утворений дериват ***звідти***, що має кілька значень “ 1. З того місця. 2. З того джерела”. Частота вживання 65 881 одиниць « Спершу до якоїсь одної команди , а ***звідти*** знов до другої ». Префіксальний засіб з-.

Вершини ***відкіль (відкіля), відсіль (відсіля), відтіль (відтіля)*** не є етимологічно похідними від відки (>відкіль (відкіля)), відси (>відсіль (відсіля), відціль (відціля)), відти (>відтіль (відтіля)), хоча синхронно сприймаються як співвідносні з прислівниками відки, відси, відти і є стилістично обмежені.

Етимологічно, вершина ***відкі́ль*** утворена з прийменника від і займенника *кіль з давнішого коль, псл. *koljь, що є, очевидно, родовим відмінком множини [ЕСУМ, Т. І, С. 393]. У сучасній мові вживається у

значенні “1. 1. *присл.* Звідки, з якого місця” [СУМ, Т. І, С. 591]. Частота використання 403 одиниці «Коли це ***відкіль*** не візьмись підпивший уже Грицько Коваль».

Деривант **відкіль (відкіля)** творить на першому ступені похідні з **модифікаційним значенням** (4) (нѝвідкіля̀, звідкіль (звідкіля), хтозна-відкіля, відкільсь (відкілясь)).

Від твірної бази **відкіль (відкіля)** похідні слова можуть утворюватися префіксальним та постфіксальним способами.

Похідні слова утворені *префіксальним способом: нівідкіля, звідкіль, хтозна-відкіля.*

За допомогою словотворчого префікса *ні-* творились два омографи ***нѝвідкіля й нівідкіля̀****:* нѝвідкіля означає “немає такого місця, джерела і т. ін. (з якого можна було б узяти, з'явитися і т. ін.)”, а нівідкіля̀ – “ні з якого місця, ні з якого боку”[СУМ, Т. V, С. 419]. Наприклад: *1. Може кому то й чудо буває; а мені нівідкіля його ждати 2. Ні з якого місця, ні з якого боку.*

Звідкіль *і* ***звідкіля*** означають те саме, що й “звідки”[СУМ, Т. ІІІ, С. 480]. Частота поширення 4 553 одиниці *«Вражений підвів очи й поглинув наперед , **звідкіля** почулися ті слова».* Вони утворились додаванням до твірної бази префікса з-.

Похідне слово ***хтозна-відкіля*** зафіксоване як прислівник, що вживається разом “з підсилювальною часткою хтозна й відкіля” у значенні “*розм.* невідомо, з якого місця”[СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота поширення 2 одиниці *«Якийсь пес вистрибнув **хтозна-відкіля…»***

Постфіксальним способом утворений прислівник відкільсь (відкілясь).

Відкільсь, відкілясь означають: “Невідомо звідки”[СУМ, Т. І, С. 591]. Частота поширення 205 одиниць. Постфіксальний засіб сь-.

Деякі твірні слова продукують на першому ступені словотворення лише по одному похідному слову з модифікаційним значенням. Та усі вони творились префіксальним способом.

-відусіль → звідусіль;

-відсіль (відсіля) → звідсіль (звідсіля);

-відтіль (відтіля) → звідтіль (звідтіля);

Вершина ***відусіль*** етимологічно утворилась з прийменника від (др. отъ) і займенника vьseljь, звідки також всіля́кий [ЕСУМ, Т. І, С. 395]. У сучасній мові означає "Те саме, що ***звідусі́ль***"[СУМ, Т. І, С. 653]. Частота вживання 52 одиниці «*Кожну -бо річ* ***відусіль*** *ненастанно вдаряє повітря».*

Звідусіль означає "З усіх боків, з різних місць "[СУМ, Т. ІІІ, С. 481].

Частота вживання 6044 одиниці *«Мамонти збіглися* ***звідусіль…***». Префіксальний засіб -з.

Вершина ***відсіля*** утворена з прийменника *від* і займенника **сіль* з псл. **seljь* (на базі займенникового кореня s-), що є, очевидно, формою родового відмінка множини, аналогічною до **koljь*[ЕСУМ, Т. І, С. 393]. У сучасній мові означає "З цього місця, від цього місця; звідси"[СУМ, Т. І, С. 638]. Частота вживання 412 одиниць «*Він не піде сам-один* ***відсіля***».

Звідсіля означає " Те саме, що ***звідси*** "[СУМ, Т. ІІІ, С. 480]. Частота вживання 1579 одиниць *«Ні , ліпше піду собі геть* ***звідсіля*** ». Префіксальний засіб -з.

Вершина ***відтіля*** *утворена з прийменника від і займенника *тіль з давнішого *толь, псл. *toljь, що є, очевидно, формою родового відмінка множини* [ЕСУМ, Т. І, С. 393]. У сучасній мові означає " З того місця; звідти " [СУМ, Т. І, С. 649]. Частота вживання 1337 одиниць «Бач , важко було ***відтіля*** вивозити поташ до Гданська ».

Звідтіля означає "Те саме, що ***звідти*** "[СУМ, Т. ІІІ, С. 481] Частота вживання 2797 одиниць « А Ви ***звідтіля*** .». Префіксальний засіб -з.

2.3 Словотвірні парадигми атрибутивних прислівників

До атрибутивних твірних баз, які є вершинами парадигм, належать такі: **як, так, ледве, нишком, проти.**

Як етимологічно повязують зі пєл. jako, початковий компонент якого j- зводиться до індоєвропейського відносного займенникового кореня i̯-. У сучасній мові має кілька значень “ 1. *пит.* Означає питання про спосіб дії, стан, обставини; яким чином. 2. *означ.* Уживається на позначення вищої міри або ступеня виявлення дії, стану; дуже, надзвичайно. 3. *способу дії.* Указує на спосіб дії; яким чином. 4. *Часу* [ЕСУМ, Т. VI, С. 540].Те саме, що ***коли́***[1]”[СУМ, Т. XI, С. 632-634] Частота вживання 26 841 одиниць *« Ця українська національна територія конституюється цим* ***як*** *Українська Держава».* Префіксальний засіб -з.

Твірне слово ***як*** на першому ступені мотивує похідні із таким словотвірним значенням:

1. модифікаційним (14) *(ні́як, аніяк, деяк (діал.), абияк, бозна-як, будь-як, казна-як, хтозна-як, чортзна-як, як-небудь, якось, як-таки, як-то);*

2. синтагматичним (5) *(невідь-як, як-не-як, якраз, як-як, якомога);*

Від твірної бази ***як*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, суфіксально складним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Ніяк означає “ 1. Зовсім, абсолютно. 2. Уживається у значенні заперечної відповіді на запитання”[СУМ, Т. V, С. 431]. Частота вживання 12 521 одиниця *«Не нахаба , аж* ***ніяк****».* Префіксальний засіб ні-.

Аніяк означає “ 1. Варіант прислівника ніяк, уживаний для підсилення; жодним способом, ніяким чином, абсолютно [СУМ, Т. I, С. 47]. Частота вживання 157 одиниць *«****Аніяк*** *не годився на менше .».* Префіксальний засіб ані-.

Бозна-як означає “ 1. *розм., заст.* Невідомо як [СУМ, Т. I, С. 212]. Частота вживання 154 одиниці *«Потім, навпаки, думав , що йду вже* ***бозна-як*** *довго...* ». Словотворчий засіб префіксоїд бозна-.

Будь-як означає “як-небудь, недбало, абияк [СУМ, Т. І, С. 250]. Частота вживання 361 одиниця *«Але й вона звикла єсти* ***будь-як***». Префіксальний засіб будь-.

Казна-як означає “*розм.* абияк; погано [СУМ,Т. IV, С. 72]. Частота вживання 45 одиниць *«Три дні тому я* ***казна-як*** *опинився в ньому .».* Префіксальний засіб казна-.

Хтозна-як уживається (“з підсилювальною часткою хтозна й як”) у 2 значеннях: “*розм.* 1. Невідомо як; 2. дуже, страшенно” [СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота вживання 234 одиниці *«Бо* ***хтозна-як*** *на тім вийшла би була Швеція».* Префіксальний засіб хтозна-.

Чортзна-як означає “не добре, погано” [СУМ, Т. XI, С. 364]. Частота вживання 33 одиниці *«Та зони і свої галакають ,* ***чортзна-як*** *. ».* Префіксальний засіб чортзна-.

Абияк означає “як-небудь, сяк-так, як прийдеться; недбало, неуважно”” [СУМ, Т. І, С. 3]. Частота вживання 2331 одиниця «*Намет напнуто* ***абияк*** *, посуд лежить немитий , скрізь безлад»*. Префіксальний засіб аби-.

Деяк “Словнику української мови за ред. Б. Грінченка” має значення: “*діал.* Кой-какъ”[Т. І, С. 374]. Частота вживання незначна *«Ще в літі* ***деяк*** *би заробив , але пак в осені й в зимі тяжко».* Префіксальний засіб де-.

Похідні слова утворені *постфіксальним способом*: ***як-небудь, якось, як-таки, як-то.***

Як-небудь має значення “1. Якимсь чином, способом; так чи інакше 2. Погано, недбало, абияк. 3. Колись у майбутньому”[СУМ, Т. XI, С. 640]. Частота використання 1723 одиниці *«Ми* ***як-небудь*** *спинимо його орлиний політ*». Словотворчий формант — небудь-.

Я́ко́сь[2] два омоніми, що утворились за допомогою постфікса *-сь*. **Я́кось**[1], *присл. неознач.* Уживається при вираженні непевності, невизначеності способу дії; якимсь чином, не ясно, як саме [СУМ, Т. XI, С. 641]. Наприклад: *«Хома балакав із сватом та все якось чудно та неспокійно поглядав на стару».*

Яко́сь[2], присл. часу. “Одного разу”. Наприклад: « *З нудьги із двору погуляти* ***якось,*** *задумавшись, пішла [генеральша] та аж за царину зайшла*[СУМ, Т. XI, С. 641].

Як-таки вживається “в риторичних питаннях і окликах для вираження здивування, зацікавленості і т. ін”[СУМ, Т. IV, С. 642]. Наприклад: *«Як-таки воно хоч діти наші житимуть?..».* Словотворчий формант — таки-.

Як-то зафіксований у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. Означає “якимось чином, **ато́ж**”. Словотворчий формант — то-.

Лексико-синтаксичним способом утворено 4 деривати*: невідь-як, як-не-як, якраз, як-як.*

Невідь-як має значення “*розм.* невідомо-як” [ВТСУМ, С. 750]. Частота використання 53 одиниці «*Знайшов якісь дві гілочки , які* ***невідь-як*** *тут опинилися*». Дериват виник шляхом поєднання слів невідь- і -як в одне ціле.

Як-не-як має кілька значень “1. розм. Як би там не було; за будь-яких умов[СУМ, Т. XI, С. 640]. Частота вживання 2190 одиниць *«Та* ***як-не-як*** *, а з ,, поняттям “ треба нам покінчити ..».* Слово утворене складанням однакових слів як- й -як в одне ціле між частинами якого знаходилась частка не.

Якраз уживається в значеннях: “1. У цей час, у цей момент 2. Те саме, що **са́ме**[СУМ, Т. XI, С. 641]. Частота вживання 22 850 одиниць *«Що се ? — запитала Маланка , що* ***якраз*** *була на обійстю».* Слово утворене складанням *як-* і *-раз* в одне ціле. Другий компонент якраз прислівник раз[2] має значення: “Якось, одного дня, колись”[СУМ, Т. VII, С. 638-639]”.

Як-як згаданий у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. За аналогією до лексеми де-де має значення: “То так, то сяк”. Наприклад: «***Як-як*** *? — перепитав я*». Прислівник творився складанням повторюваних слів як- і -як в один компонент.

Якомога прислівник утворений *складно-суфіксальним способом*. Має кілька значень: 1. *З* усіх сил, наскільки можливо. 2. Уживається як підсилення при вищому ступені прикметників та прислівників[СУМ, Т. 11, С. 641].

Частота вживання 12 296 одиниць «*Він силкувався* ***якомога*** *більше узяти з народу та ж найменше йому дати»/* Цей прислівник виник за моделлю: *як-* + *-мог-* (від могти) + суфіксальний засіб *-а*. Етимологічно *мога* – це форма "називного відмінка чоловічого роду активного дієприкметника теперіш-нього часу"[60]. Компонент бази дієслово могти зафіксовано як "1. бути в стані, в силах що-небудь робити; 2. означає можливість дії, вираженої інфінітивом"; 3. використовується "тільки 3 ос. одн., у значенні вставного слова … для вираження припущення" [СУМ, Т. 4, С. 774].

Прислівник ***так*** походить від псл. tako «так», takъ «такий», утворені за допомогою суфікса -ko від займенникової основи ta- (з *tō-, подовження to- , пор. togo, tomu, tomь), пов'язаної з вказівним займенником tъ «той» [ЕСУМ, Т. V, С. 504]. У сучасній мові має декілька значень "1. Означає спосіб дії; таким чином, таким способом. 2. У такому стані, вигляді й т. ін., як є, без змін. 3. У такій мірі, до такого ступеня; настільки. 4. Без наслідків, даремно. 5. Без застосування спеціальних засобів, без особливих зусиль. 6. Без певної мети, потреби; без причини, без наміру. 7. *розм.* Указує на відсутність того, про що йшла мова раніше. [СУМ, Т. X, С. 17]. ". Частота використання 32 98 996 одиниць «*А от мені* [Цуцику] — *хоч і довіку б так…*».

Деривант **так** на першому ступені є твірною базою для 7 слів:

1. із модифікаційним значенням (6) (відтак, отак, перетак, так-то, такеньки, такечки);

2. із **синтагматичним** (1) (так-сяк);

Від твірної бази ***так*** похідні слова можуть утворюватися префіксальним, суфіксальним, постфіксальним та лексико-синтаксичним способами.

Похідні слова утворені *префіксальним* способом: ***відтак, перетак, отак.***

[60] Німчук В. В. Прислівник / В. В. Німчук // Історія української мови. Морфологія / ред. кол. В. В. Німчук, А. П. Грищенко та ін. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 370.

Відтак означає “Після чого-небудь; потім, далі[СУМ, Т. І, С. 647]. Частота вживання 98 201 одиниця «*…а* ***відтак*** *раптом пхнув колоду багнетом …*». Префіксальний засіб від-.

Перетак “*розм.* у сполученні з словом “так” утворює протиставлення: одним способом – другим способом[СУМ, Т. VI, С. 293]. Частота вживання 91 одиниця *«Знайшовся божевільний Шпак І брата меншого він став дурить брехнею І так, і перетак …».* Префіксальний засіб дієслівний формант пере-.

Отак має кілька значень “ розм. 1. присл. Підсил. до ***так*****;** ось так, ось таким чином. 2. присл. Уживається при наближеному визначенні чого-небудь; приблизно[СУМ, Т. V, С. 800]. Частота вживання 12 285 одиниць «*Розказала — **отак** і так …*». Префіксальний засіб о-.

*Лексико-синтаксичним способо*м утворено слова: ***так-сяк.*** Прислівник означає “1. з великими труднощами, ледве, насилу; сяк-так, якось; 2. абияк, погано, як-небудь; 3. усіляко, по-різному[СУМ, Т. Х, С. 24]. Частота вживання 1440 одиниць ***«Так-сяк*** *утішити когось».* Слово утворилось унаслідок складання в один компонент синонімічних слів так- і -сяк.

Прислівники ***такечки*** й ***такеньки*** утворені *суфіксальним способом*. Є демінутивами до деривата “так”[СУМ, Т. Х, С. 21]. Частота вживання **такечки** 204 одиниці, а **такеньки** 106 одиниць *«Пересипають **такеньки** , пересипають , — панночка й зітхне : — Що , бабуню».* Словотворчі суфікси -ечки й -еньки.

Вершина ***ледве*** походить від псл. ledva (ledvě) «ледве», складне утворення з часток le «тільки», d(e) (da) «аби» і va (vě) [ЕСУМ, Т. ІІІ, С. 211].У сучасній мові має кілька значень “1. З великими зусиллями, з трудом; насилу (у 1 знач.). 2. Майже непомітно або нечутно; слабо. 3. *присл.* Зовсім недавно, тільки що[СУМ, Т. IV, С. 468]”. Частота вживання 58 032 одиниць «*А із Криму чоловік **Ледве** ноги доволік*».

Деривант **ледве** на першому ступені є твірною базою для 3 слів:

1. із **синтагматичним значенням** (*ледве – ледве, ледве – ледь, ледве - не-ледве).* Усі деривати утворені *лексико-синтаксичним способом.*

Ледве-ледве “ Те саме, що ***ле́две*** 1-3[СУМ, Т. IV, С. 468].”. Частота вживання 1442 одиниці Наприклад: «*Крізь вікно* ***ледве-ледве*** *сіріло небо*». Прислівник творився складанням повторюваних слів ледве і ледве в один компонент.

Ледве-ледь “ Те саме, що ***ле́две-ледве****1*-3 [СУМ, Т. IV, С. 468].”. Частота вживання 9 одиниць Наприклад: «*…Якого шкапи* ***ледве-ледь*** *тягли…*». Прислівник творився складанням повторюваних слів ледве і ледь один компонент.

Ледве-не-ледве “ Те саме, що ***ле́две-ледве****1*-3 [СУМ, Т. IV, С. 468].”. Частота вживання 24 одиниці *«…****ледве-не-ледве*** *дотяг до вечора».* Слово утворене складанням однакових слів ледве- й ледве- в одне ціле між частинами якого знаходилась частка не.

Вершина ***нишком*** є результатом злиття виразу ні (ни) шикнути (тобто «не вимовити ні звуку») [СУМ, Т. IV, С. 93]. У сучасній мові має кілька значень “ 1. Тихо. 2. Крадькома, потай, щоб інші не бачили, не знали ”[СУМ, Т. V, С. 416].. Частота вживання 6 404 одиниць «…***нишком*** *вийшов у сіни* ».

Деривант **нишком** на першому ступені є твірною базою для 2 слів:

1. із **синтагматичним значенням** (*нишком-нишком, нишком-тишком).* Усі деривати утворені *лексико-синтаксичним способом.*

Нишком-нишком згаданий у “Великому орфографічному словнику сучасної української мови”. Частота вживання 4 одиниці. Наприклад: *«****Нишком-нишком*** *… під ногою не озветься половиця… ».* Прислівник творився складанням *повторюваних слів нишком і нишком в один компонент.*

Нишком-тишком “ *розм.* Те саме, що ***ни́шком***[СУМ, Т. V, С. 416].”. Частота вживання 9 одиниць. Наприклад: «*…Якого шкапи* ***ледве-ледь*** *тягли…*». Прислівник творився складанням повторюваних слів нишком і тишком один компонент.

Вершина ***проти*** походить від псл. protivъ, прикметникове утворення від proti, спорідненого з лтс. pretī, pretiem «назустріч, навпроти» [СУМ, Т. IV, С. 610].У сучасній мові означає “Не на підтримку, не на користь кого-, чого-небудь”. Частота вживання 15 438 одиниць «*Ви ж нічого не маєте* ***проти,*** *Маріє Захарівно?».* Деривант **проти** на першому ступені є твірною базою похідного слова **супроти,** що має **модифікаційне** словотвірне значення.

Дериват ***супроти*** утворений *префіксальним способом*. Має значення “ *рідко.* Те саме, що ***про́ти*** [СУМ, Т. IX, С. 851].“. Частота вживання лексеми 19 073 одиниці «*Навіть титар нічого* ***супроти*** *не має».* Словотворчий формант – *су-.*

1. 4. Словотвірні парадигми кількісних прислівників

До кількісних твірних баз, які є вершинами парадигм, належать такі: **скільки, стільки, трохи, тільки.**

Прислівник ***скільки*** етимологічно є результатом злиття частки др. съ «з» (для позначення приблизності) і колько «скільки» [ЕСУМ, Т. V, С.]. У сучасній мові означає “ Наскільки, як, у якій мірі[СУМ, Т. IX, С. 268].”. Частота вживання 6 654 одиниці «*Турок дає землю — займай скільки твоя сила ».*

Твірне слово ***скільки*** на першому ступені словотворення продукує деривати із:

1. модифікаційним значенням (10) (*ніскільки, аніскільки, наскільки, оскільки, бозна-скільки, хтозна-скільки, чортзна-скільки, скільки-небудь, скількись, скілечки*);

Деривати прислівників даної групи утворені *префіксальним, суфіксальним та постфіксальним способом.*

Префіксальним способом утворені:

Ніскільки має значення “Ні в якій мірі; нітрохи, зовсім”[СУМ, Т. V, С. 427]. Частота вживання 1 116 одиниці «*…ця людина ніскільки не боїться його та ще й насміхається*». Префіксальний засіб – ні-.

Аніскільки має значення “ Варіант прислівника ніскільки, вживаний для підсилення; зовсім, ні в якій мірі, анітрохи, аж ніяк”[СУМ, Т. I, С. 46]. Частота вживання 756 одиниць «*Вона читала, робила виписки, але вперед не посувалася* ***аніскільки*** ». Префіксальний засіб – ані-.

Наскільки має значення “ Якою мірою, в якій мірі ”[СУМ, Т. V, С. 189]. Частота вживання 102 345 одиниць «***Наскільки*** *він сам симпатичний, настільки жінка його не сподобалась мені* ». Префіксальний засіб – на-.

Оскільки має значення “ Те саме, що ***скі́льки***”[СУМ, Т. V, С. 768]. Частота вживання 467 579 одиниць «*Кругом села, —* ***оскільки*** *оком не скинь — панські лани та луки*». Префіксальний засіб – о-.

Бозна-скільки у “Великому тлумачному словнику української мови” зафіксований у значенні: “Невідомо скільки”[ВТСУМ, С. 91]. Частота вживання 366 одиниць *«Його дивувало, що минуло* ***бозна-скільки*** *часу, а до кабінету ніхто не заходив».* Словотворчий засіб префіксоїд бозна-.

Хтозна-скільки уживається (“з підсилювальною часткою хтозна й скільки”) позначає “*розм.* дуже багато” у 2 значеннях: “*розм.* 1. Невідомо як; 2. дуже, страшенно”[СУМ, Т. XI, С. 165]. Частота вживання 427 одиниць «*Снігу випало хтозна-скільки*». Префіксальний засіб хтозна-.

Чортзна-скільки деривату властивий *фамільярний* відтінок, означає “дуже багато” [СУМ, Т. XI, С. 364]. Частота вживання 33 одиниці «*У них грошви* ***чортзна-скільки***». Префіксальний засіб чортзна-.

Деривати ***скількись*** та ***скільки-небудь*** утворені *постфіксальним способом.*

Скількись має значення: “ Те саме, що ***скі́льки-не́будь***” [СУМ, Т. IX, С. 269]. Частота вживання 780 одиниць « *У хаті хазяйській годинник пробив* ***скількись*** ». Словотворчий формат *-сь.*

Скільки-небудь має кілька значень “1. Уживається на позначення неозначеної кількості кого-, чого-небудь 2. У тій або іншій мірі” [СУМ, Т. IX,

С. 269]. Частота вживання становить 861 одиниць *«Та ба , вона далі йому видавалася , чим* ***коли-небудь».*** Словотворчий формант- небудь.

Похідне слово ***скілечки*** утворене *суфіксальним способом.* Дериват зафіксований у "Великому орфографічному словнику сучасної української мови". Очевидно, прислівник за аналогією до стілечки означає "у визначено малій кількості". Частота вживання становить 12 одиниць *«Хоч би* ***скілечки»***. Словотворчий формант — суфікс *-ечки*. Також відстежується (чергування приголосних л-л′).

Вершина ***стільки*** походить від др. *сътолико (*сътоликы), результат злиття частки съ «з» (для позначення приблизності) і толико «стільки» [ЕСУМ, Т. V, С. 419]. У сучасній мові має кілька значень "1. Саме така, названа, вказана кількість 2. Так багато, в такій великій кількості 3. Настільки; так; у такій мірі [СУМ, Т. IX, С. 714]. Частота вживання 28 718 одиниць *«Дорога.. раз у раз заскакувала в невеличкі, скільки мальовничі,* ***стільки*** *й нужденні, селища ».*

Деривант стільки на першому ступені є базою для 4 прислівників із **модифікаційним** значенням, які творились різними способами: **префіксальним** *(настільки, остільки),* **постфіксальним** (*стільки-то*) і **суфіксальним** *(стілечки).*

Стільки-то дериват утворений *постфіксальним способом* та має значення "1. Не названа в даній фразі певна кількість кого-, чого-небудь"" [СУМ, Т. IX, С. 714]. Частота вживання 7 одиниць *«Так і по книгах заведено : гонорар " Гордо* ***стільки-то»***. Постфіксальний засіб то-.

Префіксальний способом утворений прислівник ***настільки*** має значення "У такій мірі, до такого ступеня"[СУМ, Т. V, С. 201] Частота вживання 13 276 одиниці «*Увага до нього була* ***настільки*** *велика…*». Префіксальний засіб на-.

Стілечки *має суфіксальний спосіб* творення та означає "*розм.* у визначено малій кількості"[СУМ, Т. 9, С. 714]. Частота вживання становить 80 одиниць

«Коси довгі , а розуму ні ***стілечки*** *, — показав пучку на пальці»***.** Словотворчий формант — суфікс *-ечки*. Також відстежується (чергування приголосних л-л′).

Прислівник ***трохи*** походить від псл. troxa (trъxъ) «невелика частинка, шматочок, крихта, уламок», пов'язане чергуванням голосних з truxa «потерть» [ЕСУМ, Т. V, С. 652]. У сучасній мові має кілька значень " 1. До деякої міри; дещо. 2. Небагато, мало; у незначній кількості"[СУМ, Т. 10, С. 286]. Частота вживання 11 508 одиниць « *І хвилі* ***трохи*** *уляглись »*

Деривант стільки на першому ступені є базою для 2 прислівників із **модифікаційним** значенням: **нітрохи(анітрохи), трошки.**

Префіксальним способом утворений дериват ***нітрохи***, що означає "Те саме, що ***ніскі́льки*** [СУМ, Т. V, С. 427].". Частота вживання 3 619 одиниць «*Ця мова* [адвоката] ***нітрохи*** *Петра не заспокоїла».* Префіксальний засіб ні-.

Демінутив ***трошки*** рідше ***трішки*** утворений *суфіксальним способом* та означає "*розм.* Те саме, що ***тро́хи***"[СУМ, Т. 10, С. 286]. Частота вживання становить 13 183 одиниці *«Він хоче нас* ***трошки*** *розважити розмовою»***.** Словотворчий формант — суфікс *-к.*

Прислівник ***тільки*** походить від псл. tolikъ «такий великий, такий числом», суфіксальне утворення від псл. *toli «стільки», що складається з вказівного займенника *to- «той» і частки li «чи» (пор. стсл. толи «до того, до такої міри», толь «стільки») [ЕСУМ, Т. V, С. 579].У сучасній мові має кілька значень " 1.Майже зараз; щойно 2. Ледве, трохи. 3. *рідко, розм.* Те саме, що ***сті́льки***"."[СУМ, Т. 10, С. 139]. Частота вживання 14 414 одиниць «*Ніхто би тобі за нього* ***тільки*** *не дав».*

Відадвербіальні деривати, які виникли на першому ступені словотворення, є мотивовані твірним словом тільки. Це похідні із різними значеннями:

1. модифікаційним (2) (*тільки-но, тілечки*);

2. синтагматичним (1) (*тільки-тільки (тілько-тілько (діал.));*

Тільки-тільки дериват утворений *лексико-синтаксичним способом.* Означає “Те саме, що **ті́льки**”[СУМ, Т. 10, С. 141]. ” Частота вживання 934 одиниці. Наприклад: «…*воно* [ліжко] ***тільки-тільки*** *манячило з-за груби*». Прислівник творився складанням повторюваних слів тільки та тільки в один компонент.

Постфіксальним способом утворений прислівник ***тільки-но,*** що означає “саме зараз; щойно”[СУМ, Т. X, С. 141]. Частота вживання 67 одиниць «*Дівчата й хлопці* ***тільки-но*** *збирались, наче птиці злітались».* Постфіксальний засіб но-.

Тілечки похідне слово утворене *суфіксальним способом.* Означає “*розм. розм. Те саме, що* ***сті́лечки*** [СУМ, Т. X, С. 138]. Частота вживання становить 8 одиниць *«Не багато, от тілечки!* **».** Словотворчий формант — суфікс *-ечки*. Також відстежується (чергування приголосних л-л΄).

ВИСНОВКИ

- Підсумовуючи, зазначимо, що у магістерській роботі, опрацьовано наукову літературу присвячену основоцентричному аспекту у словотворі, як одному із найважливіших підходів у сучасній дериватології. Особливу увагу звернено на праці, що досліджували прислівник у сучасній українській мові, прислівник в історії мови, етимологію прислівників. Зібрано лексичний матеріал та укладено словотвірні парадигми. У твірних та похідних словах розкрито лексичну семантику. Подано словотвірну структуру та висвітлено словотвірну семантику. Користуючись найбільшим корпусом української мови (ГРАК) з'ясовано частотність у твірних та похідних словах та подані ілюстрації. Також у додатках запропоновано структуру словотвірних гнізд з вершинами первісних прислівників для яскравішого виявлення словотвірної продуктивності.
- Робота складається з двох розділів, у яких проаналізовано як теоретичний бік проблеми, так і здійснено безпосередній аналіз в межах парадигм, де одиниці охарактеризовано в плані словотвірної структури, лексичної семантики, а також словотвірної семантики.
- У першому розділі «Теоретичні засади аналізу внутрішньоприслівникового словотворення» було детально висвітлено внесок Івана Ковалика, якого вважають основоположником дериватології сучасної української мови. У своїх працях Ковалик наголошував на рівноцінному розгляді твірної бази та словотворчих формантів у словотворчому процесі. Також описано позицію учня і послідовника ідей професора І. Ковалика. Василь Ґрещук виокремив словотвірну парадигму, як важливий елемент у дослідженні й описі деривaційного матеріалу. Також було розглянуто праці З. Валюх, яка розрізняла два типи парадигм: конкретну та типову. Конкретні парадигми лягли в основу практичного матеріалу. Переосмислення класифікації О. Т. Волох і С. П. Бевзенка, про значення та словотвірні особливості, допомогло у структуруванні зібраних одиниць.

- У другому розділі «Внутрішньоприслівникові словотвірні парадигми з первісними деривантами» завдяки класифікаціям запропонованими різними мовознавцями. Загалом було виокремлено 253 одиниці на різних ступенях похідності. Зібрані прислівники виокремлено в 4 групи: темпоральні, просторові, атрибутивні, кількісні прислівники. Найбільше похідних було зафіксовано у межах **просторових** прислівників – 80 одиниць. Нижче продемонстровано перший ступінь похідності від таких вершин:

1. **де** → ні̀дѐ (нігде (*діал.*)), аніде, абиде, бозна-де, будь-де, казна-де, хтозна-де, чортзна-де, де-небудь, десь, де-таки, де-то, генде (*діал.*), де-де, де-не-де, інде, невідь-де, онде, осьде.

2. **куди** → ні̀кѹди, абикуди, бозна-куди, будь-куди, казна-куди, хтозна-куди, чортзна-куди, куди-будь, куди-небудь, кудись, декуди (діал.), куди-інде.

3. **там** → відтам (*діал.*), отам, там-то, тамки (*діал.*), там-сям, тамтуди (*діал.*)

4. **тут** → отут, тутки (тутка) (*діал.*)

5. **відки** → ні̀ві̀дки (*діал.*), звідки;

6. **в(у)сюди** → відусюди, зусюди, повсюди;

7. **відкіль (відкіля)** → ні̀відкіля̀, звідкіль (звідкіля), хтозна-відкіля, відкільсь (відкілясь);

8. **туди** → отуди, туди-то, туди-сюди;

9. **сюди** → осюди, сюди-туди;

10. **відси** → звідси (ізвідси), **відти** → звідти (ізвідти), **відсіль (відсіля)** → звідсіль (звідсіля), **відусіль** → звідусіль, **відтіль (відтіля)** → звідтіль (звідтіля), **відціль (відціля)** → звідціль (звідціля).

Для просторових прислівників найбільш притаманне **модифікаційне** словотвірне **значення** рідше **синтагматичне.** У зазначених вище прислівниках реалізується значення “невизначеності й неозначеності місця”,

“невідомості місця”, “з вказівкою: з якого (того, цього) місця”, “у кожному місці”, “у деяких місцях”, вживаються прислівники з підсилювальним значенням, уточненням і вказівністю або використовуються із метою підсилення заперечення дії.

- У межах **темпоральних** прислівників зафіксовано 49 одиниць. Нижче продемонстровано перший ступінь похідності від таких вершин:

1. **коли** → ні̀ко̀ли, аніколи, відколи, деколи, доколи (діал.), абиколи, бозна-коли, будь-коли, казна-коли, хтозна-коли, коли-будь, коли-небудь, колись, коли-то, інколи, коли-не-коли, невідь-коли,
2. **тепер**→ відтепер (одтепер) дотепер, теперка, теперечки
3. **тоді** → відтоді, отоді, тоді-то;
4. **завжди** → назавжди
5. **поки** → допоки (діал.), хтозна-поки.
6. **після → опісля**
7. **завтра** → позавтра, назавтра, післязавтра
8. **нині** → донині, віднині, понині
9. **вчора** → позавчора

Для темпоральних прислівників також характерне модифікаційне значення. Невизначеність й неозначеність часу реалізується у найбільшій кількості похідних. Словотвірна продуктивність темпоральних прислівників із значенням **“неокресленості часу”** є менша порівняно із продуктивністю просторових прислівників. Серед відадвербіальних дериватів із позицією **“байдуже, в який час”** зафіксовано два похідних, мотивованих одним твірним. Це слова *абиколи, будь-коли* < *коли.* Прислівники *хтозна-коли – “давно”, хтозна-поки – “довго”* виражають надмірний вияв ознаки дії. Похідний *отоді*, який вживається **із підсилювальним значенням**, має відтінок **уточнення і вказівності**. Щодо прислівника *аніколи*, то він використовується із метою **підсилення заперечення дії.**

У межах **атрибутивних** прислівників зафіксовано 38 одиниць. Нижче продемонстровано перший ступінь похідності від таких вершин:

1. **як** → ніяк, аніяк, деяк (*діал.*), абияк, бозна-як, будь-як, казна-як, хтозна-як, чортзна-як, яково, як-небудь, як-таки, як-то, якось, невідь-як, якомога, як-не-як, якраз, як-як

2. **так** → відтак, отак, перетак, так-то, такеньки, такечки, так-сяк

3. **ледве**→ ледве – ледве, ледве – ледь, ледве - не- ледве

4. **нишком**→ нишком-нишком, нишком-тишком

5. **проти** → супроти

Деривати з **модифікаційним** словотвірним **значенням**, а саме **"невизначеності й неозначеності способу дії"** (6) творились від твірного слова *як*, глибина семантичної позиції якого сягає чотирьох дериватів: *деяк* (діал.), *як-небудь, якось, як-то*. Семантична позиція **"невідомості способу"** заповнюється двома дериватами, які мотивуються твірним як *(бозна-як, хтозна-як).* Серед відадвербіальних похідних із семантикою "байдуже, яким чином, неуважно" виявлено також 2 деривати, які утворились від як: *абияк, будь-як.* Семантична позиція "заперечення названого твірним" реалізується в словотвірній парадигмі прислівника як, який мотивує омограф *ніяк.*

Серед похідних із підсилювальним значенням зафіксовано слова із відтінком уточнення і вказівності (*отак, так-то* < *так*) й ті, які вживаються з метою підсилення заперечення дії *(аніяк* < *як).* Цікавим є похідний так-сяк, оскільки власне позиція слова сяк виразно мотивує цей прислівник на позначення "невизначеності й неозначеності способу дії" – *"якось, як-небудь"*. У ньому ми виявили появу додаткової семантики, а саме конкретизації способу – "ледве, погано, усіляко". Дериват *сяк-так* уживається в тому значенні, що й *так-сяк.*

У межах **кількісних** прислівників зафіксовано 36 одиниць. Нижче продемонстровано перший ступінь похідності від таких вершин:

1. **скільки** (скілько (*діал.*)) → ніскільки, аніскільки, наскільки, оскільки, бозна-скільки, хтозна-скільки, чортзна-скільки, скілечки, скільки-небудь, скількись;

2. **стільки** (стілько (*діал.*)) → настільки, остільки, стілечки, стільки-то;

3. **тільки** (тілько (*діал.*)) → тілечки, тільки-но, тільки-тільки (тілько-тілько (*діал.*))

4. **трохи** → нітрохи(анітрохи), трошки.

Для кількісних прислівників характерне **модифікаційне значення**. Похідні, які виражають **“невизначеність й неозначеність міри й ступеня дії”**, мотивувались 2 твірними: *стільки-но* (< стільки) й *скільки-небудь, скількись* (< скільки). У межах прислівників із названим словотвірним значенням було зафіксовано тільки один дериват із семантикою **“невідомості міри й ступеня дії”** – *бозна-скільки*. Словотвірна продуктивність прислівників із значенням **“неокресле-ності міри й ступеня дії”** є дуже низькою (3 слова). Сюди належать похідні, із семантичною позицією **“вказівка на міру й ступінь дії”**, яка заповнюється одним похідним (*скільки – наскільки*, *стільки – настільки*).

Синтагматичне словотвірне значення не є властиве для дериватів міри й ступеня дії. У межах таких прислівників виявлено похідний *тільки-тільки*, що зберігає значення твірної бази, тому вживається із семою “щойно” чи “ледве”.

У процесі опису прислівників було виявлено те, що вони творились **різними способами.** Найпродуктивнішим способом при творенні похідних слів став префіксальний спосіб. Також творились прислівники за допомогою постфіксального, суфіксального та лексико-синтаксичного способів. Деякі деривати утворились суфіксально-складним способом (2 одиниці), який не є характерними для словотворення первинних прислівників.

- Значну роботу було виконано, з метою внесення невеликого вкладу в основоцентричному напрямку для дослідження продуктивності первісного прислівника. А зокрема словотвірних парадигм, тільки в межах прислівника.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Словотвірні гнізда

1. **Просторові прислівники**

Де (присл.)

↓

де-де

де-не-де

абиде

ніде

будь-де

хтозна-де

бозна - де

де-небудь

десь → десь-інде

десь-не-десь

десь-інколи

десь-то

інде → деінде

онде → ондечки

осьде →осьдечки

де – таки

де – то

Куди

↓

абикуди

куди- інде

нікуди

куди-будь

куди-небудь

декуди → подекуди

кудись → кудись-не-кудись

кудись - інде

казна-куди

бозна-куди

хтозна-куди

чортзна-куди

будь-куди

Туди

↓

туди-сюди

отуди

туди -то

Сюди

↓

сюди-туди

осюди

всюди (усюди)

↓

повсюди

відусюди → звідусюди

зусюди

Відки

↓

нівідки

звідки → бозна-звідки

казна -звідки

хтозна – звідки

нізвідки

чортзна - звідки

звідкись → звідкись- то

звідки-то

звідкіля → звідкілясь, звідкільсь

Відти

↓

Звідти

відси

↓

звідси (ізвідси)

Ось

↓

осьде → осьдечки

Там

↓

отам → отамечки

відтам (діал.)

там-то

тамки

там-сям

тамтуди

Тут

↓

Отут → отутечки

Отутеньки

отутки

тутки (тутка) діал - тутечки

Скрізь

Відкіль(відкіля)

↓

Нівідкіля

звідкіль (звідкіля) → нізвідкіль (нізвідкіля), звідкільсь (звідкілясь).

хтозна-відкіля

відкільсь (відкілясь).

Відусіль

↓

звідусіль

Відсіль

↓

звідсіль (звідсіля)

Відтіль

↓

→ звідтіль (звідтіля)

<u>Темпоральні прислівники</u>

Коли

↓

будь-коли

бозна-коли

казна-коли

хтозна-коли

коли-будь

коли-небудь

ніколи (аніколи)

інколи

абиколи

деколи → подеколи

колись → десь-колись

колись-то

колись – не – колись

коли – то

невідь -коли

відколи

коли-не-коли

Тепер

↓

теперка → відтеперка

теперечки → відтеперечки

відтепер

дотепер

одтепер → одтеперечки

одтепереньки

Тоді

↓

відтоді → звідтоді

отоді

тоді – то

Поки

↓

допоки

хтозна-поки

Доти

↓

поти

дотіль

Завжди

↓

Назавжди

Після

↓

впісля → навпісля

опісля

Вчора

↓

позавчора

Завтра

↓

назавтра

позавтра

післязавтра

Потім

↓

назавтра

позавтра

післязавтра

Нині

↓

віднині

понині

донині

<u>Атрибутивні прислівники</u>

Як

↓

як-як

як-не-як

ніяк

бозна-як

аніяк

будь-як

казна-як

хтозна-як

чортзна-як

як – то

як – небудь

якомога

як-таки

абияк → неабияк

якось → якось -то

Так

↓

так-сяк

відтак

такечки

такеньки

отак → отакечки

отакеньки

отак-от

Ледве

↓

ледве - ледве

ледве - ледь

ледве - не- ледве

Проти

↓

супроти

насупроти

Нишком

↓

нишком нишком

нишком -тишком

нищечком

Кількісні прислівники

Скільки

↓

аніскільки

наскільки

наскількись → наскількись – то

скількись → скількись – то

скілечки → ніскілечки

аніскілечки

казна-скільки

бозна-скільки

хтозна-скільки

чортзна-скільки

скільки-небудь

Стільки

↓

стількись → стількись – то

настільки → настільки - то

стілечки → аністілечки

Трохи

↓

нітрохи → анітрохи

трошки → анітрошки

анітрошечки

трішки → анітрішки

анітрішечки

Тільки

↓

тільки-но

тілечки

тільки-тільки

тілько-тілько (діал.)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бачкур Р. О. Сруктура словотвірних парадигм іменників на позначення свійських тварин / Р. О. Бачкур // Актуальні проблеми українського словотвору / за ред. Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 354–365.

2. Бачкур Р. О. Структура словотвірних парадигм українських назв тварин та рослин : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Роман Омелянович Бачкур ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004. – 396 с. 9. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. – К. : Наукова думка, 1987. – 212 с.

3. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови : Нариси із словозміни та словотвору / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Ужгородський держ. ун-т, 1960. – С. 373.

4. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник. – К. : Либідь, 1993. – С. 254.

5. Білоус Марія, Кузьма Ірина. Морфеміка й дериватологія сучасної української літературної мови: практикум. Львів: 2014. 157 с.

6. Білоусенко П.І. До питання про основний спосіб творення прислівників в історії української мови // Українська мова – 2008. – № 2. – С.14-27.

7. Білоусенко П.І., Іншакова О.І., Качайло К.А., Меркулова О.В., Стовбур Л.М. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси). – Запоріжжя – Кривий Ріг, 2010.

8. Вакарюк Л. О. Український словотвір у термінах / Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо. – Тернопіль : Вид-во “Джура”, 2007. – С. 122.

9. Віняр Г.М. Новий префіксоїд у словотвірній системі української мови // Філологічні студії: науковий Вісник КДПУ. – Кривий Ріг, 2011. – Вип.6. – С.100-105.

10. Валюх З. О. Функціональна роль основи твірного слова в процесах деривації / Зоя Орестівна Валюх // Українське мовознавство : Міжвідомчий науковий збірник – КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – Вип. 41. – С. 24 – 31

11. Валюх З.О. Префіксально-суфіксальні деривати в структурі словотвірної парадигми іменників в українській мові. Вісник КНЛУ. Серія філологія. 2012. Том 19. Вип. 1. С. 20-25.

12. Валюх З.О. Репрезентація модифікаційної семантики в словотвірній парадигматиці українського іменника. Мовознавство. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. 2014. Вип. 28. С. 5-12.

13. Валюх З.О. Словотвірна парадигма як об'єкт зіставної типології. Мовознавство. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. 2013. Вип. 27. С. 6-10.

14. Валюх З.О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові: Монографія.Київ – Полтава: АСМІ, 2005. С.43

15. Валюх З.О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові: Монографія.Київ – Полтава: АСМІ, 2005. 356 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII. — С. 750.

17. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – С. 210

18. Возний Т.М. Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською. – Львів, 1981

19. Городенська К.Г. Про префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С.20-30.

20. Горпинич В. О. Відтопонімні прикметники в українській мові: питання теорії і історії словотвору / Володимир Олександрович Горпинич. – К. : Вища школа, 1976. – 142 с.

21. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посібник.Київ: Вища школа, 1999. 207 с.

22. Ґрещук В. В. Внесок Івана Ковалика в українське і слов'янське мовознавство / В. В. Ґрещук // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаник. – 2007. – Вип. XV-XVIII. – С. 5.

23. Ґрещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. В. В. Ґрещука [Текст] / Василь Ґрещук, Роман Бачкур, Ірина Джочка, Наталія Пославська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 6.

24. Ґрещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 7.

25. Етимологічний словник української мови / За ред. І. Мельничука – К., 1982-2012. – Т.І-VI.

26. Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Слинько І. І. Історична граматика української мови. – К., 1980. – С. 227.

27. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови / Є. А. Карпіловська. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – С. 813.

28. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української мови. К., 1998. 161 с.

29. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. – Львів, 1961. – Вип. 2. – С. 17.

30. Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української мови. – К., 1979. – С. 14.

31. Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову / І. І. Ковалик // Словотвір сучасної української мови. – К., 1979. – С. 14.

32. Ковалик І. І. Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах / І. І. Ковалик. – Львів, 1964

33. Ковалик І.І. "Словотвірний" чи "словотворчий" // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. – Івано-Франківськ – Львів, 2007. – Ч.І. – С. 358-359.

34. Коржик Л.В. Словотвірні ланцюги як одиниці словотвірної системи мови // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 1997. – Вип.2. – С. 149-155. 51.

35. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. [для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.

36. Кушлик О. П. Структурно-семантичні особливості типової словотвірної парадигми відприкметникових каузативних параметричних дієслів в українській мові. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2014. Вип. 2. С. 77-82.

37. Кушлик О. П. Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові: афтореф. дис. доктора філол. наук: 10.02.01. Київ, 2016.

38. Кушлик О.П. Словотвірна парадигматика відсубстантивних дієслів зі словотвірним значенням «перебувати в психічному стані, названому твірною основою». Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 15. С. 180-188.

39. Лесюк М.П. Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип.XV-XVIII. – С.212-216.

40. Німчук В. В. Прислівник / В. В. Німчук // Історія української мови. Морфологія / ред. кол. В. В. Німчук, А. П. Грищенко та ін. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 370.

41. Папідзе Н. В. Сутність дослідження деривaційного потенціалу слів у межах словотвірних парадигм та словотвірних гнізд : теоретичний аспект / Н. В. Папідзе // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Серія : Філологічна. – 2014. – Вип. 49. – С. 95

42. Пілецький В. І. До типології словотвірної структури українських фізичних термінів. Мовознавство. 1991. Вип. 6. С. 66 – 68.

43. Плющ М. Я. Словотвір // М. Я. Плющ // Сучасна українська літературна мова / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.]. – К. : Вищ. шк., 1993. – С. 227–228.

44. Семиряк В.Д. Словотворчі варіанти в сучасній українській мові: Дис.... канд.філол.наук. Харків, 1973. 213 с.

45. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907—1909. — Т. 1. — С. 433.

46. Словник української мови: у 11-ти т. – К., 1970-1980.

47. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Я. Плющ. – 7-ме вид., стер. – К. : Вища шк., 2009. – С. 191.

48. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 455.

49. Українська мова. Енциклопедія / [Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. – 821 с.

50. Ципердюк О. Д. Словотвірна парадигма в системі комплексних словотвірних одиниць : курс лекцій / Оксана Ципердюк. – Івано-Франківськ. – 2014. – С. 13

51. Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Х., 1960. – С. 41.

52. Яценко І. Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. – К., 1980-1981.